

## 12. 5. Obiekty BHP.

Mimo usilnych starań kierownictwa kopalnia „Ignacy” w okresie powojennym nie odnotowała większych osiągnięć w rozbudowie obiektów BHP. Jako kopalnia zanikowa spychana była na dalszy plan i nie miała szans na budowę nowych obiektów. Dopiero po 1960 roku rozpoczęto, wzorem nowych kopalń, budowę tzw. kompleksu BHP. Miał on obejmować łaźnię, lampiarnię i punkt wydawania pochłaniaczy oraz markownię dla załogi dołowej, umieszczone w jednym ciągu. Budowę takich „kompleksów BHP” przyspieszyło wprowadzenie pochłaniaczy ochronnych i światła zamkniętego do kopalń węgla kamiennego oraz konieczność wzmożonej kontroli wyjazdu załogi. Z nie znanych mi powodów zrezygnowano jednak z urządzenia markowni dołowej mimo, że pomieszczenie na nią zaprojektowano i przygotowano. Była to jedna z nielicznych inwestycji poza produkcyjnych na kopalni „Ignacy”.

Lokalizację obiektów BHP w latach 1945-1967 przedstawiono na planie – zał. nr 327.

### Łaźnie.

Po okresie okupacji kopalnia „Ignacy” odziedziczyła trzy stare łaźnie, tj. główną łaźnię załogową, łaźnię dozoru wyższego oraz łaźnię przy sortowni, o ogólnej powierzchni zabudowania 1083 m<sup>2</sup> i kubaturze 6591 m<sup>3</sup>.

Główna łaźnia załogowa przy szybie Głowacki mieściła się w starym budynku, którego początek datuje się z 1896 roku oraz w 6-ciu przybudówkach o różnej wielkości i wysokości, wykonanych w latach 1905-1925, jak na załączniku nr 327-poz. 2. Według spisu inwentaryzacyjnego z 1940 roku budynki posiadały następujące wymiary :

|                        |                         |
|------------------------|-------------------------|
| 22,20m x 6,30m x 7,00m | 10,40m x 6,30m x 5,50m  |
| 22,00m x 2,50m x 3,50m | 16,40m x 8,60m x 4,50m  |
| 17,50m x 9,45m x 5,50m | 9,40m x 10,00m x 7,00m. |

Łaźnia męska składała się z dwóch szatni łańcuskowych „A” i „B” oraz pomieszczenia „C1” z prysznicami. W pomieszczeniu „C2” urządzona była mała szatnia z szafkami i prysznicami dla kobiet a w pomieszczeniu „E” szatnia łańcuskowa bez pryszniców dla męskich pracowników młodocianych. Łaźnia sztygarów z 8 kabinami, wannami i szafkami znajdowała się w pomieszczeniu „F” a w dobudówce „G” mieściła się łaźnia z szafkami i prysznicami dla nadgórników. Przy wejściu do łaźni znajdowały się ustępy a w pomieszczeniu „D” zainstalowane były wymienniki ciepła. Zabudowania łaźni załogowej zajmowały powierzchnię 660 m<sup>2</sup> a ich kubatura liczyła około 3650 m<sup>3</sup>. W roku 1948 w łaźni robotniczej czynne były 3 szatnie wyposażone ogółem w 2000 haków i 2 umywalnie z 110 natryskami. Przy ciągłym wzroście ilości załogi posiadana łaźnia stała się niewystarczająca. W wyniku starań otrzymano w 1953 roku dofinansowanie limitu inwestycyjnego, co umożliwiło dobudowanie następnej szatni „H 1” o kubaturze 740 m<sup>3</sup> do istniejącej łaźni robotniczej. W 1957 roku przedłużono dobudówkę „H 2” po stronie południowej starej łaźni, czym zaspokojono potrzeby pomieszczenia załogi a w rezerwie pozostało 70-80 haków ubraniowych. W tym samym czasie przy łaźni robotniczej założono wymagany przepisami BHP pokój higieniczny [kabinę] dla kobiet a na piętrze umieszczono suszarnię ubrań ochronnych.

Niewystarczającą stała się również łaznia dla rosnącej liczby dozoru średniego i niższego. Zmuszało to do czasowego lokowania osób dozoru niższego w łazni robotniczej a dozór maszynowy na powierzchni do przebierania się i kąpieli w kotłowni i w piwnicy hali kompresorów.

Po rozbudowach łaznia załogowa posiadała w 1960 roku powierzchnię 885 m<sup>2</sup> i kubaturę 4452 m<sup>3</sup>. Ilość miejsc w łazni wynosiła :

|                            |                           |
|----------------------------|---------------------------|
| - w łazni dla mężczyzn     | 2500 haków + 84 natryski  |
| - w łazni dla kobiet       | 30 haków + 4 natryski     |
| - w łazni dla młodocianych | 400 haków – bez natrysków |
| - w łazni dla nadgórników  | 46 szafek + 4 natryski    |
| Razem                      | 2976 miejsc + 92 natryski |

Z braku osobnych natrysków młodociani korzystali z natrysków w łazni męskiej.

Łaznia składała się nadal z przybudówek o różnym kształcie i wysokości. Budynek nie posiadał jednolitego wyglądu zewnętrznego, naturalnego oświetlenia ani należytej wentylacji. Konieczną była modernizacja łazni, polegająca na przeróbce dachów, założeni na dachach świetlików i odwietrzników, wykonaniu dodatkowych wejść i okien oraz wyburzeniu zbędnych ścian. W 1964 roku część załogi przeniesiono do nowej łazni przy lampiarni a cały budynek łazni poddano remontowi. Po zakończeniu remontu w 1967 roku w starej łazni pozostawiono głównie załogę z powierzchni, w pomieszczeniu nadgórników „G” urządzono łaznię kobiecą a łaznię sztygarów z wannami przeznaczono dla gości. Uruchomiono nową suszarnię ubrań ochronnych oraz pralnię odzieży roboczej dla dozoru i załogi.

Łaznia urzędnicza, mieszcząca się przy szybie Kościuszko, zbudowana została około 1925 roku [zał. nr 327 – poz. 2b]. Był to murowany budynek parterowy o wymiarach 27,50 x 6,50 x 3,50m, o powierzchni 180 m<sup>2</sup> i kubaturze 626 m<sup>3</sup>. W początkowych latach po wojnie było tam 7 kabin z wannami i szafkami dla kierownictwa, dozoru wyższego i gości. W przybudówce o wymiarach 5 x 6m była mała szatnia dla szybiarzy. W roku 1954 przybudówkę powiększono i umieszczono tam gotownię kawy i wydawkę mleka. Po remoncie łazni dla dozoru wyższego w 1960 roku znajdowały się tam kabiny a w nich 19 wanien i 12 podwójnych szafek na ubrania. Tak pozostało.

Łaznia przy sortowni, urządzona z dawniejszego żelbetonowego pomostu po zlikwidowanym linociągu szyb Głowacki – sortownia, służyła pracownikom płuczki, sortowni i bocznicy przypuszczalnie od 1925 roku [zał. nr 306a, 312a i 312b]. Był to budynek wąski, jednopiętrowy o wymiarach 14,5 x 6,25 x 10m i kubaturze 470 m<sup>3</sup>, dwu – przedziałowy z odrębnymi szatniami i umywalniami dla mężczyzn i kobiet. Woda czerpana była z pompy na boisku i podgrzewana kotłem w budynku płuczki a po 1956 roku parą z kotłowni kopalnianej. W latach 1959/60 budynek łazni został całkowicie odnowiony. Urządzono szatnie i natryski osobno dla mężczyzn i osobno dla kobiet oraz założono kabinę higieniczną dla kobiet.

W roku 1966 na terenie zakładu przerobczego obok sortowni oddano do użytku nową łaznię na 100 miejsc, w tym dla 50 kobiet. Starą łaznię przeznaczono do likwidacji.

Nowa łaznia załogowa, zbudowana w ramach nowego kompleksu obiektów BHP, oddana została do użytku w 1964 roku. W łazni tej mieściły się 793 haki ubraniowe i 288 podwójne szafki, osobno dla odzieży czystej i roboczej oraz 56 natrysków. Był to budynek 3 kondygnacyjny o wymiarach 23 x 18m, przyległy bezpośrednio do budynku lampiarni, jak na załączniku nr 327 – poz. 2a.

Na parterze mieściła się szatnia łańcuskowa robotnicza z hakami ubraniowymi oraz prysznic [zał. nr 328]. W części piwnicznej były wymienniki ciepła oraz nieduża łaźnia robotnicza z szafkami i prysznicami dla pracowników obcych. Na piętrze w części niezajętej przez haki ubraniowe była łaźnia dozoru z około 130 podwójnymi szafkami ubraniowymi i 3-ma kabinami, w których było po 2 natryski [zał. nr 328]. Na każdej kondygnacji umieszczone były też ustępy.

Wejście do łaźni prowadziło z lampiarni, jak pokazano na załączniku nr 329. Zapasowe wyjście z szatni łańcuskowej prowadziło na plac drzewa. Również pomieszczenia w piwnicy posiadały 2 wyjścia – zasadnicze od strony stacji ratowniczej, zapasowe na plac kopalniany. Łaźnia była nowoczesna i wygodna, dobrze urządzona, ogrzewana, oświetlona i przewietrzana. Rozwiązywała ostatecznie problem zakwaterowania załogi w łaźniach kopalni. Szkoda, że na krótko.

### Lampiarnia.

Do 1958 roku kopalnia „Ignacy” nie posiadała właściwie lampiarni. Była to tylko komórka przy szybie Kościuszko, w której 3-ch inwalidów [Grycman, Francuz i Radecki] na każdej zmianie przygotowywali i wydawali lampy karbidowe dla dozoru i gości [zał. nr 327 – poz. 5]. Podlegali oni kierownikowi ruchu maszynowego.

Po zaistnieniu szeregu katastrof pożarowych w polskich kopalniach ograniczono stosowanie otwartego światła pod ziemią. W związku z tym na polecenie władz zbudowano na kopalni „Ignacy” i uruchomiono w dniu 1.7.1958 roku prowizoryczną lampiarnię przy stacji ratowniczej na placu drzewa [zał. nr 327 – poz. 5a]. W niej przechowywano, ładowano i wydawano około 800 lamp akumulatorowych robotniczych R 28 / 55 i RR 21 / 54 oraz urzędniczych U – 6 dla dozoru dołowego. Pierwszym lampmistrzem był elektryk dołowy Bolesław Fonfara a mechanikami lamp Bronisław Dudzik i Stanisław Prefeta. Lampiarnia ta została przyporządkowana Kierownikowi Wentylacji.

Nową kompletną lampiarnię samoobsługową z akumulatorowymi lampami nahełmnymi [czapkowymi] typu Rc-12 dla całej załogi [2400 sztuk] uruchomiono z dniem 1.4. 1961 roku w ramach budynków kompleksu BHP [zał. nr 327 – poz. 5b]. Całość lampowni obejmowała halę lamp Rc-12 z ładownicami, halę lamp ręcznych i benzynowych, warsztat mechanika, magazyn benzyny i magazyn części zapasowych oraz biuro lampmistrza, szatnie i pomieszczenia sanitarne, jak na zał. nr 329.

W lampowni umieszczono również wystarczającą ilość lamp reflektorowych, czerwonych lamp końcówek i benzynowych lamp wskaźnikowych. Organizatorem lampiarni był lampmistrz Bolesław Fonfara. Na zmianach pracowali mechanicy lamp Bronisław Dudzik, Stanisław Prefeta, Gothart Krawczyk i Jan Mielimonka oraz po dwie kobiety przy dolewaniu i konserwacji lamp a także dla utrzymania czystości pomieszczeń. Za działalność lampiarni odpowiedzialnym był Inżynier Wentylacji.

W budynku nowej lampiarni znalazła pomieszczenie również stacja ratownicza z komorą ćwiczeń oraz samoobsługowy punkt pochłaniaczy ochronnych.

### Maskownia.

Punkty wydawania pochłaniaczy ochronnych czyli tzw. maskownie założono na kopalniach w 1957 roku. Ich celem było przechowywanie, wydawka i konserwacja pochłaniaczy ochronnych przeciw dymom pożarowym, w które zaczęto zaopatrywać górników kopalń węgla.

W kopalni „Ignacy” pierwsza maskownia mieściła się w starym budynku po odlewni metali, przyległym od zachodu do magazynu głównego [zał. nr 327 – poz. 6]. Każdej osobie, zjeżdżającej do kopalni, obsługa maskowni wydawała pochłaniacz a numer znaczka kontrolnego zapisywała w szychtownicy. Po wyjeździe z kopalni pochłaniacze zwracano do maskowni a obsługa wkładała je do regałów. Sposób ten wymagał najmniej dwuosobowej obsługi na każdej zmianie .w dniu roboczym.

W kwietniu 1961 roku uruchomiono nową maskownię w budynku nowej lampiarni przy szybie Głowacki [zał. nr 327 – poz. 6a]. Była to maskownia samoobsługowa. Zjeżdżająca załoga sama pobierała pochłaniacze, przydzielone imiennie na stałe zgodnie z numerem posiadanego znaczka kontrolnego a po wyjeździe wkładała je na numerowane miejsce do regału [zał. nr 329]. Gościom i pracownikom obcym wydawano każdorazowo pochłaniacze z rezerwy. Trzyosobowa załoga maskowni, po 1 osobie na zmianie, zapisywała dniówki pobranych pochłaniaczy, konserwowała i badała na szczelność co miesiąc wszystkie pochłaniacze. Pracą nowej maskowni kierowała na zmianie I brygadzistka Elfryda Lipka, czynności obsługi na zmianie II i III pełniły przez szereg lat Janina Gryt i Łucja Nowotna.

Za działalność maskowni i gospodarkę pochłaniaczami ochronnymi odpowiedzialnym był Inżynier Wentylacji.

#### Punkt opatrunkowy.

Przejęty po wojnie punkt opatrunkowy zajmował 1 pokój na parterze w budynku magazynu głównego, jak pokazano na załączniku nr 327 – poz. 3. Obsługiwany był przez sanitariuszy, udzielających pierwszej pomocy przy wypadkach i zachorowaniach, zakładających i wymieniających opatrunki oraz kierujących osoby poszkodowane i chore do lekarza lub wzywających lekarza w razie potrzeby. Pierwszym kwalifikowanym sanitariuszem był Władysław Gruszka.

W roku 1953 izbę opatrunkową przeniesiono do budynku przy bramie głównej [zał. nr 327– poz.3a] i połączono z izbą zabiegową służby zdrowia w ambulatorium kopalniane. Dyżur pełnił jeden wykwalifikowany felczer Augustyn Basztoń oraz dwóch sanitariuszy po jednym na każdej zmianie a lekarz przyjmował od 8-15-tej.

W 1962 roku kopalniany punkt opatrunkowy przeniesiono do pomieszczeń po stronie zachodniej budynku dawnej kotłowni, naprzeciw hali kompresorów, gdzie dotąd mieściła się kopalniana straż pożarna [zał. nr 327-poz. 3b]. Pomieszczenia składały się z poczekalni, pokoju opatrunkowego, łazienki z ustępem i magazynu na lekarstwa. Dyżury na zmianach pełniło 3-ch sanitariuszy.

Tak pozostało do końca istnienia kopalni Ignacy.

Punkt opatrunkowy obsługiwali m i Jan Weideman, Augustyn Basztoń, Józef Lankosz., Eryk Zachradny, Bywalec, Franciszek Lubszczyk.

#### Komory sanitarne.

Oddziałowe komory sanitarne istniały od początku omawianego okresu w każdym oddziale wydobywczym. Były to popularne komory sztygarskie. Wyposażone były w oświetlenie elektryczne, stolik, ławkę i łóżko drewniane, koce, nosze i szafkę lub skrzynię z niezbędnymi opatrunkami i lekarstwami dla udzielenia pierwszej pomocy.

W latach 60-tych komory sanitarne posiadały również oddziały przewozowy, wentylacyjny i likwidacyjny. Obowiązek posiadania komory sanitarnej był zaznaczony w Planie Ruchu a jej lokalizacja w dokumentacjach technicznych ścian i oddziałów sztygarskich.

W oddziałach górniczych i maszynowym na każdej zmianie zatrudnieni byli pracownicy - sanitariusze dołowi, przeszkoleni i zaopatrzeni w torbę sanitarną dla udzielania pierwszej pomocy. Ponadto każda osoba dozoru, strzałowi i przodowi posiadali obowiązkowo przy sobie sterylne opatrunki osobiste.

Na powierzchni w każdym oddziale ruchu znajdowała się apteczka, wyposażona w podstawowe środki do udzielenia pierwszej pomocy na miejscu pracy.

### Asenizacja.

We wszystkich oddziałach dołowych w wylotowym prądzie powietrza wykonane były ustępy – kabiny z hermetycznie zamykanym kubłem blaszanym, okresowo opróżnianym i dezynfekowanym na powierzchni.

## **12. 6. Obiekty administracyjne.**

Kopalnia „Ignacy” nigdy nie posiadała budynku administracyjnego z prawdziwego zdarzenia, jakie mają nowe kopalnie. Jako kopalnia stara i nie rozwojowa dysponowała tylko pojedynczymi budynkami o przeznaczeniu administracyjnym, budowanymi z biegiem lat. Przyczyną tego był prosty fakt, że żaden z dawniejszych właścicieli nie miał ochoty wyłożyć pieniędzy na nową administrację. W powojennych latach natomiast kopalnia „Ignacy”, uznana za zanikową, nie miała szans na rozbudowę bazy administracyjnej. Chodziło o to, aby uzyskać wydobywanie bez zwiększania kosztów.

W 1950 roku biura kopalni rozlokowane były w 10 miejscach, w promieniu 1 km dookoła szybu Kościuszko. Według Rozszerzonych Założeń do GPW z 1951 roku ogólna powierzchnia zabudowań biurowych wynosiła około 1760 m<sup>2</sup> a powierzchnia użytkowa 1309 m<sup>2</sup>. Na jednego pracownika umysłowego w 1950 roku przypadało średnio  $1309:189 = 6,8$  m<sup>2</sup> powierzchni użytkowej biura.

Podstawowe biura administracji znajdowały się w tzw. Zarządzie a pozostałe rozrzucone po terenie kopalni, jak wykazano na planach – zał. nr 330 i 331.

Budynek nr 1 [zał. nr 330 i 331 – poz.1], parterowy o wymiarach 18 x 11 m i powierzchni ogólnej około 200 m<sup>2</sup>, kryty papą, zbudowany około 1880 roku, czyli tzw. Zarząd, mieścił gabinet i sekretariat Dyrektora [dawn. zawiadowcy] kopalni, biuro personalne oraz kierownika administracji i radcy prawnego a w dobudówce salkę narad i pomieszczenie dla maszynistek czyli tzw. pisownię [zał. nr 332].

Budynek nr 2 [zał. nr 330 i 331 – poz.2], również parterowy o wymiarach 26 x 12 m i powierzchni ogólnej około 300 m<sup>2</sup>, kryty papą, zbudowany około 1880 roku, mieścił zasadniczą administrację kopalni. Była tam kasa, biuro planowania i statystyki, biuro budowlane i inwestycji oraz biuro ruchu załogi. W dobudówce od strony drogi znajdował się do 1952 roku referat ochrony zakładu RO, referat ubezpieczeń a w latach 1952-62 dział zatrudnienia i spraw socjalnych [zał. nr 332].

Budynek nr 3 [zał. nr 330 – poz. 3] - to stary kamienny, pochodzący co najmniej z 1880 roku, jednopiętrowy budynek przy Sobieskim [Graf Reden] o wymiarach 19 x 8 x 11 m i powierzchni zabudowy 140 m<sup>2</sup>. W pomieszczeniach na parterze była świetlica a na piętrze znajdowało się biuro gospodarki materiałowej, od 1952 biura oddziału PRG w Gliwicach i technika wynalazczości. Po 1955 roku pomieszczenia budynku zamknięto jako nie nadające się dla celów biurowych.

Budynek nr 4 [zał. nr 330- poz. 4] to parterowa sala o wymiarach 16 x 14 m dawnej cechowni przy szybie Sobieski. Do 1956 roku służyła jako sala wypłat. W przyległej przybudówce parterowej o powierzchni 60 m<sup>2</sup> do 1962 roku mieściło się biuro Podstawowej Organizacji PZPR.

Budynek nr 5 [zał. nr 330 i 331], parterowy o wymiarach 15 x 9 m i powierzchni 135 m<sup>2</sup>, kryty papą, zbudowany około 1880 roku, mieścił biuro administracji nieruchomości oraz archiwum kopalniane, a następnie biuro gospodarki mieszkaniowej do 1967 roku.

Budynek nr 6 [zał. nr 330 i 331 – poz. 6]- to murowany barak biurowy, parterowy o wymiarach 41 x 11 m i powierzchni ogólnej 450 m<sup>2</sup>, zbudowany w 1950 roku dla pomieszczenia działu księgowości i działu zaopatrzenia, przeniesionych w ramach decentralizacji z Dyrekcji RZPW. Od 1952 roku w tym budynku mieściły się biura działu księgowo – finansowego, rachuby, kontroli zarobków, działu zaopatrzenia i gospodarki materiałowej oraz referatu ochrony a później działu norm pracy i płac.

Budynek nr 7 [zał. nr 330 – poz.7] to mały budynek poczty o powierzchni ogólnej 59 m<sup>2</sup>, zbudowany około 1880 roku, w którym kopalnia zajmowała 1 pokój o powierzchni 22 m<sup>2</sup> dla biura socjalnego a następnie dla działu pracy i płac. W roku 1962 pocztę przeniesiono do budynku nr 2, dział płac do budynku nr 6 a stary budynek poczty zburzono ze względu na przebudowę szosy.

Budynek nr 8 [zał. nr 330 – poz.8] był murowanym barakiem o wymiarach 43 x 12 m u wylotu ulicy Morcinka, zajęty w 1/3 części przez mieszkania. W latach 1945-48 na powierzchni 260 m<sup>2</sup> mieściły się biura spółdzielni, aprowizacji i rachuby, a później rachuby, księgowości i kontroli zarobków, przeniesione w 1952 roku do budynku oznaczonego nr 6.

Budynek nr 9 [zał. nr 330 – poz. 9] – to stary budynek parterowy przy bramie głównej o wymiarach 29 x 5,5 m, zbudowany około 1920 roku. Do roku 1953 oprócz portierni, markowni i centrali telefonicznej znajdowała się tam sztygarownia, biuro sztygarów objazdowych, biuro maszyn dołowych. Po przeniesieniu tych biur do budynku nr 10 budynek zaadoptowano do celów ambulatoryjnych. Po likwidacji izby chorych i przeniesieniu w 1961 roku ambulatorium do nowego ZLZ budynek ten dostosowano dla celów biurowych [zał. nr 331 – poz. 9]. Na parterze umieszczono dział zatrudnienia, oddział ruchu żałogi, referat socjalny i wypoczynku. Na piętrze ulokowano radę zakładową, komitet zakładowy PZPR, organizację ZSMP oraz dział norm pracy i płac.

Tak pozostało jeszcze po 1968 roku.

Budynek nr 10 [zał. nr 330 i 331 – poz.10] – to pozostałość po dawnej kotłowni kopalni Hoym – Laura. Był to budynek parterowy o wymiarach 17 x 20 m i powierzchni zabudowania około 340 m<sup>2</sup>. Początkowo na powierzchni 69 m<sup>2</sup> mieściło się tam biuro bezpieczeństwa i ratownictwa, biuro zamknięć zarobków i komórka remontów maszynowych. Większą część zajmowała przechowalnia rowerów. Po przebudowie w 1953 roku umieszczono tam biuro Naczelnego Inżyniera, kierownika robót górniczych, dział BHP, biuro sztygarów, wydział maszyn dołowych a później biuro oddziału PRG. Po dobudowaniu piętra w 1958 roku umieszczono tam dyspozytora, Naczelnego Inżyniera, kierownika robót górniczych, sekretariat górniczy i kierownika wentylacji. Po dalszej rozbudowie powstały biura sztygarów objazdowych, technika strzelniczego, sekretarza PZPR oraz salka do narad technicznych i szkolenia. Na parterze ulokowano biuro BHP, inspektora szkolenia zawodowego, wydział maszyn dołowych a w drugiej części budynku była sztygarownia górnicza, biuro PRG i remiza strażacka. W miejsce ostatniej w 1962 roku umieszczono izbę opatrunkową. Rozmieszczenie biur w budynku nr 10 w roku 1967 pokazano na szkicu – zał. nr 333.

Budynek nr 11 [zał. nr 330 i 331 poz.11] – to budynek wysokiej kotłowni kopalni Hoym – Laura. W części zasadniczej o wymiarach 30 x 19 m zbudowanej około 1895r zarówno na parterze jak i na piętrze mieścił się główny magazyn kopalni. W części dobudowanej około 1920 roku o wymiarach 19 x 11 m było w 1951 roku 18 izb biurowych o powierzchni użytkowej 200 m<sup>2</sup>. Na parterze znajdowało się biuro Głównego Mechanika, jego sekretariat oraz biuro kreślarskie i referenta energetycznego a od strony markowni do 1953 roku remiza strażacka. Na piętrze początkowo było biuro kierownika robót górniczych, sekretariat i biuro normowania a od 1950 roku 2 pokoje zajął nowy dział mierniczy. Po przeniesieniu działu górniczego do budynku nr 10 całe piętro zajął dział mierniczo – geologiczny. Na poddaszu dobudówki istniała kopiarnia rysunków i radiowęzeł kopalniany.

Budynek nr 12 [zał. nr 330 i 331 – poz.12] wydzielono z dobudówki nadszybia szybu Kościuszko jako pomieszczenia biurowe o powierzchni około 50 m<sup>2</sup>. W latach 50-tych zajmowały je 2 biura rady zakładowej i mała sala zebrań. Potem znajdował się tam bufet spożywczy a następnie biura gospodarki materiałowej i gospodarki odzieżą.

Budynek nr 13 - jednopiętrowy o wymiarach 10 x 5 m znajdował się przy sortowni, gdzie na 60 m<sup>2</sup> powierzchni użytkowej mieściły się biura ekspedycji kopalnianej.

Budynek nr 14 [zał. nr 330 i 331 – poz. 14] parterowy, murowany o powierzchni 28 m<sup>2</sup> na placu drzewa mieścił w 1950 roku biuro transportu, dozoru placu drzewa i referenta drzewnego. W latach 60-tych dobudowano piętro, gdzie umieszczono biuro oddziału gospodarczego [względnie oddziału powierzchni] i nadsztygara powierzchni a na parterze biuro dozoru placu drzewa i szatnię dla robotników.

Biura dozoru ruchu na powierzchni w 1950 roku były rozmieszczone następująco :

- pomieszczenie nr 15 – to małe biuro dozoru kotłowni, wydzielone na 1. piętrze w budynku kotłowni
  - pomieszczenie nr 16 - to biuro sztygara maszynowego na powierzchni, mieszczące się w budynku kompresorów
  - pomieszczenie nr 17 – to wartownia straży przemysłowej w budynku starej łaźni
- Ich lokalizację pokazano na planie – załącznik nr 330 – poz. 15-17.

W miarę rozbudowy pionu technicznego w następnych latach powstały dalsze biura dozoru ruchu na powierzchni, jak podano poniżej.

- pomieszczenie nr 18 – to biuro dozoru warsztatu mechanicznego oraz biuro działu konserwacyjno- remontowego na piętrze budynku warsztatu mechanicznego.
- pomieszczenie nr 19 – to biuro dozoru oddziału PRG w budynku lampiarni
- pomieszczenie nr 20 – to biuro dozoru oddziału szybowego, wydzielone w budynku szybu Kościuszko
- pomieszczenie nr 21 – to biuro i warsztat oddziału budowlanego w budynku przy chłodni kominowej
- pomieszczenie nr 22 – to biuro dozoru przeróbki mechanicznej węgla, mieszczące się w budce przy linociągu głównym [ zał. nr 305, 306, 306a i 312b]
- pomieszczenie nr 23 – to biuro inspektora kontroli jakości węgla oraz laboratorium węgla w piętrowym budynku o wymiarach 8 x 7 m przy bocznicy kopalnianej
- pomieszczenie nr 24 – to biuro inspektora szkolenia zawodowego, mieszczące się od 1965 roku w piętrowej wili Ośrodka Szkolenia Zawodowego.

Lokalizację pomieszczeń biurowych nr 15 do 21 [oprócz nr 22] pokazano na zał. 331. W tablicy nr 196 podano rozmieszczenie biur administracji i dozoru ruchu w ostatnim roku samodzielnego istnienia kopalni „Ignacy”.

Rozmieszczenie biur na kopalni „Ignacy” w 1967 r.                      Tabl. 196

| Poz. | Lokalizacja      | Nazwa komórek organizacyjnych                                                                                                                                                                                                                                    |
|------|------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1    | Plac Zarządu     | Dyrektor kopalni, Sekretariat, Pisownia, DSP, Radca Prawny, Dz. Personalny, salka konferencyjna                                                                                                                                                                  |
| 2    | Plac Zarządu     | Główny Ekonomista, Dz. Planowania, Dz. Analiz Ekonom. Kasa, Dz. Inwestycji, Poczta.                                                                                                                                                                              |
| 3    | Szyb Sobieski    | nieczynne                                                                                                                                                                                                                                                        |
| 4    | Szyb Sobieski    | nieczynne                                                                                                                                                                                                                                                        |
| 5    | Plac Zarządu     | Dział Gospodarki Mieszkaniowej                                                                                                                                                                                                                                   |
| 6    | Plac Zarządu     | Główny Księgowy, Księgowość Finansowa, Kosztów, Rozliczeń i Plac, Kontroli Wewnętrznej, Sekcja Ubezpiecz i Rent, Dz. Zaopatrzenia                                                                                                                                |
| 7    | Ulica Dworcowa   | zburzono                                                                                                                                                                                                                                                         |
| 8    | Ulica Morcinka   | zburzono                                                                                                                                                                                                                                                         |
| 9    | Plac kopalniany  | parter - Dz. Zatrudnienia, Oddz. Ruchu Załogi, Dz. Socjal<br>piętro – Rada Zakładowa, KZ - PZPR, ZSMP, DNP, salka                                                                                                                                                |
| 10   | Plac kopalniany  | parter – Dz. BHP, Dz. Techniki i Organizacji Produkcji,<br>sztygarownia, salka odpraw dozoru<br>piętro– Naczelnny Inżynier, Kier. Dz. Górniczego, Sekret.<br>Dyspozytor Ruchu, Technik Strzelniczy, Inżynier<br>Wentylacji, Sztyg. Objazd, Insp. Nadzoru Inwest. |
| 11   | Plac kopalniany  | parter – Gł. Mechanik, sekretariat, Wydz. Maszyn<br>Dołowych, Inspektor Energetyczny<br>piętro – Dz. Mierniczo – Geologiczny                                                                                                                                     |
| 12   | Nadszybie        | Gospodarka Materiałowa, Gospodarka Odzieżą                                                                                                                                                                                                                       |
| 13   | Bocznica kopalni | Ekspedycja kopalniana                                                                                                                                                                                                                                            |
| 14   | Plac Drzewa      | parter – dozór placu drzewa , szatnia<br>piętro – Kier. Powierzchni, Oddz. Gospodarczy                                                                                                                                                                           |
| 15   | Kotłownia        | Dozór ruchu kotłowni                                                                                                                                                                                                                                             |
| 16   | Hala Sprężarek   | Sztygar Objazdowy Maszynowy na Powierzchni,<br>dozór oddziałowy maszynowy i elektryczny powierzchni                                                                                                                                                              |

|    |                  |                                                                      |
|----|------------------|----------------------------------------------------------------------|
| 17 | Plac kopalniany  | Wartownia Straży Przemysłowej                                        |
| 18 | Warsztat Mechan. | Dozór warsztatu, Dział Konserwacyjno - Remontowy                     |
| 19 | Lampiarnia       | Dozór oddziału PRG                                                   |
| 20 | Nadszybie        | Dozór oddziału szybowego                                             |
| 21 | Plac kopalniany  | Dozór oddziału budowlanego i BRK                                     |
| 22 | Linociąg główny  | Kier. Przeróbki Mech. dozór oddziałów płuczki i sortowni             |
| 23 | Bocznica kopalni | parter – Laboratorium Węgla<br>piętro – Kier. Kontroli Jakości Węgla |
| 24 | Ulica Dworcowa   | Ośrodek Szkolenia Zawodowego, Inspektor Szkolenia                    |

Ich lokalizację w 1967 roku zaznaczono na planie – zał. nr 331. Natomiast na zał. nr 333 pokazano rozmieszczenie biur kierownictwa ruchu w budynku nr 10 w 1967r. Prawdziwego domu administracyjnego, mimo usilnych starań, kopalnia „Ignacy” nigdy się nie doczekała.

### 12. 7. Działalność markowni.

Zasadniczym celem markowni kopalnianej było ścisłe ewidencjonowanie dniówek przepracowanych przez wszystkich pracowników fizycznych i umysłowych.

Każdej osobie, przyjętej do pracy na kopalni przydzielano w markowni odpowiedni numer znaczka kontrolnego. Obowiązkiem pracownika było codzienne pobieranie znaczka przy wejściu na zakład do pracy oraz jego oddanie w markowni w chwili opuszczania zakładu. Dotyczyło to również pracowników umysłowych. Od tego obowiązku zwolnieni byli tylko pracownicy administracyjni w Zarządzie, którzy za to codziennie podpisywali listę obecności. Na podstawie wydanych znaczków kontrolnych wzgl. podpisanej listy obecności markownia stwierdzała obecność w pracy poszczególnych pracowników, zapisywała im dniówki do tzw. raportu kontroli znaczków oraz zestawiała ilość załogi w pracy według działów i oddziałów. Dzielne raporty markowni były podstawowym dokumentem, decydującym o zaliczeniu przepracowanej dniówki. Oprócz dniówek przepracowanych personel markowni rejestrował w raportach zaistniałe dniówki chorobowe, wolne płatne, delegacyjne, zastępcze i usprawiedliwione. Gotowe raporty z dnia poprzedniego markownia przysyłała do biura ruchu załogi [dot. robotników] wzgl. do biura personalnego [dot. pracowników umysłowych] w celu naniesienia zapisów do tzw. kardeksu, czyli karty ewidencyjnej pracownika. Dane te służyły również do celów ewidencji i statystyki.

Cały zasób znaczków kontrolnych był podzielony na znaczki pracowników fizycznych i umysłowych. Znaczki pracowników fizycznych [robotników] podzielono wg oddziałów, osobno dołowych, osobno powierzchni. Początkowo, przy niedużej liczbie załogi, robotnicy dołowi posiadali znaczki o numerach 1 do 2000, pracownicy powierzchni o numerach 3000 do 4000. Znaczki pracowników umysłowych oznaczone były numerami 01 do 0200. W celu odróżnienia poszczególnych zmian, znaczki kontrolne były wykonane w 3-ch kształtach, tj. prostokątne dla zmiany I, okrągłe dla zmiany II i trójkątne dla zmiany III. Znaczki zawieszane były na 3-ch dużych tablicach, osobno dla każdej zmiany. Ze względu na szczupłość pomieszczenia tablice te były ruchome i na zmianę podnoszone na linkach do sufitu. Opuszczona była tylko tablica dla danej zmiany.

Oddane po zakończonej dniówce znaczki obsługa markowni zawieszała niezwłocznie na tablicy w celu stwierdzenia, czy wszyscy opuścili zakład. W przypadku braku znaczka informowano o tym dozór oddziałowy a w latach 60-tych dyspozytora, w celu wyjaśnienia lub stwierdzenia, że pracownik wyjechał lecz nie oddał znaczka. Z uwagi na rosnącą ilość załogi w roku 1960 znaczki kontrolne dla robotników dołowych nosiły numery od 1 do 2120, dla pracowników powierzchni od 3000 do 4000 a znaczki o numerach 4001 do 4250 przeznaczone były dla pracowników firm obcych, pracujących na kopalni „Ignacy”. Dla pracowników umysłowych wydzielono na osobnej małej tablicy znaczki o numerach od 01 do 0300.

W połowie lat 60-tych wykonano małą modernizację markowni, likwidując ruchome tablice ze znaczkami. Znaczki kontrolne umieszczono na 3-ch obrotowych graniastosłupach blaszanych. Dwa z nich przeznaczono dla robotników dołowych, jeden dla pracowników powierzchni i pozostałych. Na każdej z 3-ch ścian graniastosłupa były zawieszone znaczki jednej zmiany. W czasie wydawania lub zawieszania znaczków odwracano stojak odpowiednią stroną w kierunku okienka wydawczego markowni. Zmieniono również podział znaczków kontrolnych. Dla załogi dołowej przeznaczono znaczki o numerach 1 do 2300, dla powierzchni od 3000 do 3800, dla oddziału PRG 3800 do 4000. Dla firm obcych wydzielono numery 4001 do 4300 a pracownikom umysłowym pozostał przedział od numeru 01 do numeru 0300.

Markownia znajdowała się przy wejściu na zakład, obok bramy głównej kopalni. Od przejścia dla załogi odgradzała ją szerokie okno, zajmujące prawie całą ścianę, wyposażone w 3 otwory dla wydawania i oddawania znaczków. W celu usprawnienia i przyspieszenia kontroli wyjazdu załogi w ostatnich latach wrzucano znaczki do skrzynki podzielonej według oddziałów dołowych oraz do drugiej skrzynki wspólnej dla powierzchni. Miało to zastąpić funkcję tzw. markowni dołowej.

Markownia była czynna przez całą dobę. Personel markowni składał się początkowo ze starszego markarza [st. kontroler znaczków] na etacie pracownika umysłowego oraz 3-ch wydawców, pracowników fizycznych. W czasie nasilonej wydawki pomagała dodatkowo telefonistka z przyległej centrali telefonicznej. Po wzroście stanu zatrudnienia i dodatkowych obowiązkach obsługę markowni zwiększono do 2-ch osób na każdej zmianie. W latach 1945-48 markownią kierował Franciszek Brachman, później do 1955 roku Feliks Lubszczyk, następnie Józef Magiera a od 1963 roku Dorota Piontkowa. Długoletnimi markarzami byli m. i. Sylwester Pieczka, Józef Kowol, Henryk Smółka, Anna Franica, Bronisława Brachmańska, Zofia Piontek.

Nadzór nad działalnością markowni należał do kierownika oddziału ruchu załogi a personel markowni podlegał ewidencyjnie różnym oddziałom na powierzchni.

## **12. 8. Służba Dyspozytorska.**

Zgodnie z § 1282 Przepisów Technicznej Eksploatacji Kopalń Węgla Kamiennego w każdej czynnej kopalni węgla usiała być zorganizowana służba dyspozytorska. Jej zakres działania oraz prawa i obowiązki określało Zarządzenie nr 92 Ministra Górnictwa z dnia 10. 3. 1952 roku.

W kopalni „Ignacy” służba dyspozytorska utworzona została w 1953 roku i podlegała bezpośrednio Naczelnemu Inżynierowi. Początkowo byli to dwaj wysłużeni sztygarzy górniczy, po jednym na każdej zmianie wydobywczej.

Ich zadaniem było jedynie zbieranie informacji z ruchu i przekazywanie ich kierownictwu kopalni. Chodziło głównie o przebieg wydobywania, godzinowy załadunek wozów na ładowniach, postoje ładowni oddziałowych i szybu, awarie urządzeń wydobywczych. Dysponowali wtedy tylko dwoma telefonami tj. automatycznym nr 120 i centrali wewnętrznej nr 53.

W następnych latach dyspozytora kopalni wyposażono w łączność telefoniczną bezpośrednią z dyspozytorem RZPW oraz w czerwony aparat telefoniczny alarmowy, sprzężony z magnetofonem dla automatycznego nagrywania rozmów, dotyczących zagrożeń a głównie akcji pożarowej. Organizację i obowiązki służby dyspozytorskiej zgodnie z § 1283 PTEKW określała wewnętrzna instrukcja dla dyspozytora kopalni. . Od 1959 roku dyspozytornię obłożono na 3 zmiany przez stałych dyspozytorów.

Dyspozytor stał się ogniwem łączącym kierownictwo ruchu kopalni z oddziałami ruchowymi oraz z Dyrekcją RZPW. Rozszerzono jego zakres działania o prowadzenie dokumentacji cykliczności i postępu przodków, zbieranie informacji o obłożeniu robót na każdej zmianie oraz przekazywanie ich kierownictwu i dyspozytorowi RZPW a przede wszystkim czuwanie nad całym ruchem w kopalni i na powierzchni.

Szczegółowe obowiązki dyspozytora ruchu w czasie prowadzenia akcji pożarowej określała odrębna instrukcja, umieszczona w kopalnianym planie pogotowia przeciwpożarowego.

Dla szybkiego reagowania w razie wypadku lub zagrożenia z pomieszczenia dyspozytora zainstalowano sygnalizację dzwonkową „bacnościową” do kopalnianej straży pożarnej, stacji ratowniczej, izby opatrunkowej i centrali telefonicznej.

Z uwagi na wzrost zagrożenia pożarowego i metanowego w kopalniach węgla w latach 60-tych rozpoczęto budowę sieci awaryjno – alarmowej dla bezpośredniej łączności przy pomocy sygnalizatorów alarmowych ASK. W 1966 roku w pomieszczeniu dyspozytora kopalni założono urządzenia dyspozytorskiej sygnalizacji alarmowej typu CSG-58, które uruchomiono dopiero w 1968 roku.

Siedzibą dyspozytora ruchu kopalni „Ignacy” pozostał narożny pokój na piętrze, położonego naprzeciw markowni budynku nr 10, w którym znajdowały się biura Naczelnego Inżyniera, ruchu górniczego i służby BHP, jak pokazuje zał. nr 333.

## **12. 9. Służba Mierniczo – Geologiczna.**

Według postanowienia art. 104 Prawa Górniczego działalność mierniczą w zakresie niezbędnym dla budowy lub ruchu zakładu górniczego wykonuje górnicza służba miernicza a osobami uprawnionymi do sporządzania dokumentacji mierniczo – geologicznej są mierniczy górniczy, geolog górniczy i asystent mierniczego górniczego. Ich uprawnienia, zgodnie z art. 106 Prawa Górniczego, stwierdzał Wyższy Urząd Górniczy [WUG], który prowadził też rejestr tych osób. Z tego rejestru skreślano osoby, które utraciły jeden z wymaganych warunków albo w wyniku postępowania sądowego lub dyscyplinarnego zostały pozbawione prawa pełnienia zawodowych czynności [art. 107 Prawa Górniczego].

Zgodnie z §1447 PTEKW z 1957 roku każda kopalnia powinna mieć zorganizowany dział mierniczo – geologiczny. Dział ten był zobowiązany wykonywać wszelkie prace miernicze i geologiczne, zarówno pod ziemią jak i na powierzchni. Kierownikiem Działu Mierniczo – Geologicznego powinien być mierniczy górniczy. W uzasadnionych przypadkach obowiązek kierownika tego działu mógł pełnić asystent mierniczego górniczego zgodnie z zarządzeniem Ministra Górnictwa z dnia 12.6.1950 r. Geologiem kopalni mógł być w zasadzie inżynier – geolog, magister geolog lub inżynier górniczy ze specjalizacją geologa.

Dział Mierniczo – Geologiczny pod osobistym nadzorem kierownika działu wykonywał pomiary triangulacyjne, orientację kopalni oraz pomiary podstawowe na powierzchni i podziemi kopalni [§ 1463 PTEKW]. Do obowiązków kierownika działu należało ogólne kierownictwo wszystkimi pracami mierniczo – geologicznymi, czuwanie nad terminowym sporządzaniem i uzupełnianiem map i innych dokumentów, opracowanie granic filarów ochronnych, ustalanie filarów granicznych i oporowych, kontrolowanie kierunków i nachylenia prowadzenia ważniejszych wyrobisk górniczych, projektowanie granic kopalni, określanie strat przy wybieraniu, wydawanie opinii w sprawie szkód górniczych i możliwości wznoszenia budowli w granicach obszaru.

Personel działu [§ 1466 PTEKW] ponosił osobistą odpowiedzialność za wszystkie wykonywane przez siebie prace mierniczo – geologiczne, tj. pomiary wszystkich wyrobisk górniczych i pomiary uzupełniające obiektów na powierzchni, opracowanie wyników zdjęć i pomiarów kontrolnych, sporządzanie map górniczych, nadawanie kierunków i nachylenia wyrobisk przygotowawczych, kontrola miesięcznych odbiorów robót górniczych, kontrola czystości wybierania i pomiary dla ustalenia strat węgla oraz pomiary kontrolne zwalów węgla.

Do obowiązków geologa kopalni wg § 1466 należało badanie budowy geologicznej złoża, określanie czynników geologicznych, gazowych i hydrologicznych, sporządzanie profilów geologicznych, opracowanie geologicznych orzeczeń i dokumentów, niezbędnych przy prowadzeniu robót eksploatacyjnych, opracowanie i aktualizacja dokumentacji geologicznej, prowadzenie zasobów węgla, pomiary geologiczne oraz aktualizacja kart geologicznych i hydrologicznych.

Czynności górniczej służby mierniczej w rybnickich kopalniach węgla w latach 1945-50 spełniała służba miernicza działu mierniczego MR4 Dyrekcji Rybnickich Zakładów [wzgl. Zjednoczenia] Przemysłu Węglowego.

Oddział Mierniczy przy kopalni „Ignacy” utworzono w III. kwartale 1950 roku na podstawie Zarządzenia nr 47/50 RZPW z dnia 1.7.1950 w wyniku decentralizacji niektórych działów Dyrekcji RZPW. Jego personel stanowili początkowo byli pracownicy działu mierniczego RZPW, tj. geodeta Karol Michalik, technik mierniczy Jan Nadolski, technik mierniczy Bolesław Ryszka, przeniesiony od 8.10.1950 na kopalnię „Rydułtowy” oraz referent techniczny mierniczy Alojzy Hojka. W 1951 roku oddział mierniczy przemianowano na Dział Mierniczo – Geologiczny ZMG, którego kierownikiem został inż. Karol Michalik. W skład personelu mierniczego wchodził - technik miernictwa dołowego Jan Nadolski, st. referent miernictwa powierzchniowego Adam Odrozek i st. referent miernictwa powierzchni Alojzy Hojka oraz 4 do 7 pomocników pomiarowych tzw. figurantów mierniczych. Od 1952 roku Adam Odrozek pełnił czynności st. technika pomiarowego powierzchni a st. referent mierniczy Alojzy Hojka czynności kartografa. Personel działu w 1955 roku uzupełnił technik miernictwa górniczego Ewald Weiner a następnie w 1960 roku referent szkód górniczych Józef Grzenia.

W 1960 roku dział mierniczy liczył 7 osób a mianowicie – kierownik działu, starszy technik mierniczy górniczy z uprawnieniami asystenta, dwóch techników mierniczych górniczych, starszy technik miernictwa powierzchniowego, referent szkód górniczych i starszy referent miernictwa górniczego jako kartograf.

W roku 1962 utworzono stanowisko geologa górniczego, którym został mgr inż. Witold Ilczak. Do czasu obsadzenia stanowiska geologa kopalni czynności te wykonywał oficjalnie kierownik działu a faktycznie asystent mierniczego Jan Nadolski, który od 1954 roku do swej tragicznej śmierci w roku 1965 pełnił również funkcję asystenta mierniczego górniczego i zastępcy kierownika działu.

W związku z licznymi robotami mierniczymi obsadę działu zwiększono w następnych latach do 11 osób, w tym do dwóch st. techników miernictwa górniczego z uprawnieniami asystentów, dwóch techników mierniczych dołowych oraz o stanowiska projektanta i inspektora budowlanego dla szkód górniczych.

Po przejściu inż. Karola Michalika na emeryturę działem mierniczym kierował w latach 1958-59 Jan Nadolski a w latach 1959-60 mgr inż. Alojzy Guziel. Po nim krótko mgr inż. Edmund Rupik a następnie od 1962 roku mgr inż. Roman Goczoł.

Biuro miernicze przy kopalni „Ignacy” mieściło się początkowo w jednym pokoju na piętrze magazynu głównego. Pod koniec lat 50-tych, po przeniesieniu działu górniczego do budynku nr 10, dział mierniczo – geologiczny zajął w budynku magazynu całe piętro oraz poddasze na sprzęt pomiarowy. Tam też pozostał do czasu jego likwidacji w 1993r.

Prawo Górnicze, art.100 stanowiło, że przedsiębiorstwo górnicze zobowiązane jest posiadać dokumentację mierniczo – geologiczną, sporządzoną przez uprawnione osoby i stale ją uzupełniać w miarę postępu robót. Zasadniczym dokumentem mierniczym, wymaganym przez Prawo Górnicze, była zatem dokumentacja mierniczo – geologiczna, podpisana przez mierniczego górniczego, geologa górniczego lub asystenta mierniczego w zakresie powierzonych mu czynności zgonie z art.106 Prawa Górniczego.

W myśl § 1450 Przepisów Technicznej Eksploatacji Kopalń Węgla [PTEKW] z 1957 r. dokumentację mierniczo – geologiczną stanowiły dokumenty pomiarowe i obliczeniowe, górniczo – geologiczne oraz mapy górnicze. A było tego niemało.

Na dokumentację pomiarową [§1451 PTEKW] składały się książki pomiarowe, szkice polowe i opisy topograficzne, szkice zdjęć geologicznych, szkice i zdjęcia topograficzne uszkodzeń górniczych, dzienniki pomiarowe i szkice postępu robót oraz zbiór szkiców dozoru górniczego.

Na dokumentację obliczeniową [§1452 PTEKW] składały się obliczenia i wyrównania współrzędnych sieci triangulacyjnych, poligonowych i niwelacyjnych, obliczenia orientacji i głębokości kopalni ja górniczo – geologiczna oraz szkice i obliczenia zwałów.

Dokumentacja górniczo - geologiczna [§1453 ] to dokumentacja otworów wiertniczych i wyrobisk, dokumentacja geologiczna zasobów węgla, opisy i przekroje budowy geologicznej złoża, dokumentacja hydrologiczna, petrograficzne badania warstw górotworu, projekty robót poszukiwawczych, ewidencja analiz chemicznych węgla i badania jego właściwości.

Mapy górnicze, zgodnie z § 1456 PTEKW, dzielono na mapy [plany] powierzchni, mapy wyrobisk podziemnych oraz mapy złoża. Wszystkie mapy dzieliły się na mapy podstawowe, przeglądowe i specjalne.

Mapy podstawowe zgodnie z § 1457 PTEKW sporządzano bezpośrednio na podstawie wyników uzyskanych z pomiarów i obliczeń. Stanowiły one podstawę do wykonywania innych map i nie mogły być wydawane na zewnątrz działu mierniczo – geologicznego. Mapy górnicze podstawowe w skali 1:1000 lub 1:2000 obejmowały mapy powierzchni, mapy głównych wyrobisk górniczych i mapy pokładowe dla każdego pokładu oraz przekroje w kierunku rozciągłości i nachylenia pokładów. Na kopalni „Ignacy” istniały mapy podstawowe zarówno w skali 1:1000 [starsze] jak i w skali 1:2000 [nowsze]. Profile otworów wiertniczych, szybów i szybków w skali 1:1000 lub 1:500 a wyjątkowo w skali 1: 200. Mapy podstawowe całego obszaru górniczego kopalni sporządzane były w skali 1:5 000 lub 1:10 000.

Mapy przeglądowe, będące reprodukcją map podstawowych, wykonywano do użytku kierownictwa kopalni, Zjednoczenia, urzędów górniczych i Ministerstwa Górnictwa. Mapy przeglądowe obejmowały mapy wyrobisk górniczych w skali 1:5 000 i 1:10 000, przekroje w skali 1:5 000 i 1:10 000, mapy przestrzenne wyrobisk górniczych 1:5 000, mapy przeglądowe i przekroje geologiczne rejonu w skali 1:5 000 wzgl. 1:10 000, mapy strukturalne zalegania złoża 1:5 000, mapy warstwiczne spągu złoża w skali 1:5000 i 1:10 000, mapy rozmieszczenia otworów wiertniczych w skali 1:5 000 oraz petrograficzne przekroje pokładów w skali 1:10 i 1:100.

Do map specjalnych zaliczano reprodukcje map podstawowych, odpowiednio uzupełnione dodatkowymi elementami dla celów ruchowych lub gospodarczych. Mapy specjalne m. i. do obliczenia strat węgla wykonywano w skali 1:2000, mapy filarów ochronnych w skali 1:5 000 i 1:10 000, mapy sytuacyjne terenu w skali 1:500 i 1:1000, mapy gruntów w skali 1:1000 i 1:500 oraz mapy podszybi w skali 1:250.

Należy dodać, że kopalnie miały obowiązek zachowania wszystkich map pokładowych, nawet tych najstarszych. Tak było też na kopalni „Ignacy”. Dlatego istniały też mapy, które widziałem, wykonane w nietypowej skali 1: 1600, 1: 2800, 1:4000 lub 1:4600. Były również braki. Nie wiadomo ile i jakie mapy wywieziono podczas zmiany właścicieli i podczas dwóch wojen światowych.

Kontrolę i nadzór nad działalnością górniczej służby mierniczej w zakresie pomiarów złóż kopalni i wyrobisk górniczych, pomiarów realizacyjnych i inwentaryzacyjnych związanych z ruchem zakładu górniczego oraz pomiarów odkształcenia górotworu i powierzchni, spowodowanych eksploatacją górnictw, sprawował zgodnie z art. 103 Prawa Górniczego Okręgowy Urząd Górniczy w Rybniku a koordynację działalności – dział mierniczy Dyrekcji RZPW.

## **12.10. Ratownictwo górnicze.**

Na wypadek konieczności prowadzenia akcji pożarowej lub ratowniczej każda kopalnia była zobowiązana posiadać drużynę ratowniczą, kopalnianą stację ratownictwa górniczego [KSRG] i niezbędny sprzęt ratowniczy [§ 982 PTEKW]. Ogólne kierownictwo i nadzór nad stanem ratownictwa górniczego w kopalni sprawował Kierownik Ruchu Zakładu. Podstawą bieżącej działalności Kopalnianej Stacji Ratownictwa Górniczego był „Plan Ratownictwa i Pierwszej Pomocy” opracowywany corocznie i zatwierdzany przez Centralną wzgl. Okręgową Stację Ratownictwa Górniczego.

Drużyna ratownicza dzieliła się na zastępy. Zastęp składał się z 5 osób tj. zastępowego i 4-ch ratowników i był niepodzielny [§ 985 PTEKW]. Zastępowego wyznaczał Kierownik Kopalnianej Stacji Ratowniczej z pośród najbardziej doświadczonych ratowników drużyny [§ 995]. Liczbę zastępów ratowniczych i posiadaną przez KSRG ilość tlenowych aparatów oddechowych roboczych zależała od liczby zatrudnionych w ciągu doby pod ziemią pracowników [§ 986 i 1006 PTEKW]. Kopalnia „Ignacy”, zatrudniająca do 2000 pracowników dołowych, była zobowiązana posiadać najmniej 8 zastępów ratowniczych oraz 18 aparatów oddechowych roboczych

Przynależność do drużyny była dobrowolna i uznawana jako wyróżnienie. Ratownikiem górniczym mógł zostać pracownik kopalni w wieku 20 – 40 lat, który pracował pod ziemią co najmniej 3 lata, był zdrowy fizycznie, posiadał odpowiednie właściwości fizyczne, był obowiązkowy, karny i odważny, przebył badanie lekarskie kwalifikujące na ratownika i ukończył kurs ratownika w Centralnej wzgl. Okręgowej Stacji Ratownictwa Górniczego z wynikiem dodatnim [§ 988 PTEKW]. Praktycznie kandydatów na ratownika proponowali sztygarzy, wyszukiwał kierownik KSRG a czasem zgłaszali się sami. Każdy ratownik górniczy był co 2 lata [od 1961 co roku] badany przez lekarza oraz co 5 lat powtarzał kurs ratowniczy [§ 990]. Ratownicy, którzy przekroczyli 45 rok życia mogli pozostać w drużynie po stwierdzeniu dobrego stanu zdrowia przez lekarza i uzyskaniu pozytywnej opinii OSRG [§ 990].

Ratownik był zobowiązany brać udział w akcjach ratowniczych i pogotowiu ratowniczym w OSRG, odbyć w ciągu roku 8 ćwiczeń okresowych a w razie alarmu niezwłocznie stawiać się w kopalnianej stacji ratownictwa górniczego [§ 993 PTEKW]. Ratownik, który bez usprawiedliwionej przyczyny nie stawiał się na ćwiczenia lub do pogotowia a szczególnie do akcji ratowniczej, mógł być skreślony z listy ratowników. Od 1951 roku, zgodnie z zarz. nr 39 Ministra Górniczego z dnia 3.2.1951, osoby dozoru dołowego ruchu górniczego, elektro – mechanicznego i mierniczego w wieku 22 do 45 lat, o ile stan zdrowia na to pozwalał, zobowiązane były przejść przeszkolenie ratownicze, należeć do kopalnianej drużyny ratowniczej, brać udział w ćwiczeniach i pracach ratowniczych.

Nadzór nad stacją ratowniczą sprawował kierownik Kopalnianej Stacji Ratownictwa Górniczego, który był jednocześnie kierownikiem drużyny ratowniczej. Kierownik KSRG był odpowiedzialny za stan stacji i pomieszczeń, zaopatrzenie stacji w aparaty oddechowe i sprzęt ratowniczy oraz należyte wyszkolenie, dyscyplinę i sprawność kopalnianej drużyny ratowniczej [§ 1001 PTEKW]. Kierownika KSRG i jego zastępców wyznaczał Kierownik Ruchu Zakładu z pośród wyższego dozoru technicznego [1000 PTEKW]. Powinni oni posiadać wyszkolenie i praktykę ratowniczą oraz uzyskać aprobatę Okręgowej Stacji Ratownictwa Górniczego.

Obowiązkiem dozorczy sprzętu ratowniczego, szyli tzw. mechanika aparatowego, było utrzymanie aparatów oddechowych oraz całego sprzętu w stałej gotowości do akcji, czuwanie nad zapasem sprzętu i prowadzenie wymaganych ksiąg i wykazów [§ 997 PTEKW]. W razie potrzeby mechanicy aparatowi zjeżdżali na dół dla obsługi aparatów tlenowych w bazie ratowniczej [§ 998 PTEKW]. Dozorcę sprzętu ratowniczego [mechanika aparatowego] i jego zastępców wyznaczał Kierownik Ruchu Zakładu z pośród kwalifikowanych ślusarzy – mechaników na wnioski kierownika KSRG [§ 996 PTEKW]. Zobowiązani byli ukończyć kurs ratownictwa górniczego oraz kurs dla mechaników aparatowych w Centralnej Stacji Ratownictwa Górniczego [§996].

Co 5 lat dozorca sprzętu ratowniczego i jego zastępcy powtarzali kurs dla mechaników sprzętu ratowniczego [§998 PTEKW]. Dozorcy sprzętu ratowniczego podlegali kierownikowi KSRRG. Zmiany w obsadzie stanowiska dozorca sprzętu wymagały uzgodnienia z Okręgową Stacją Ratownictwa Górniczego.

Całością ratownictwa górniczego w Polsce kierowała powstała w 1906 roku Centralna Stacja Ratownictwa Górniczego w Bytomiu. W roku 1958 bezpośredni nadzór nad działalnością i wyposażeniem KSRRG w Rybnickim Okręgu Węglowym, badaniami i szkoleniem ratowników i mechaników sprzętu oraz nad górniczym pogotowiem ratowniczym przejęła OSRRG w Wodzisławiu.

Kopalnia „Ignacy” również posiadała własną stację ratowniczą i przeszkoloną drużynę ratowniczą. W latach 1945-47 drużyna składała się z 24-ch ratowników, 6-ciu zastępowych, kierownika oraz 1 mechanika aparatuowego i posiadała 12 tlenowych aparatów oddechowych roboczych typu Draeger 160 A. W roku 1948 było ogółem 38 czynnych ratowników, w tym kierownik i zastępca, 2-ch mechaników sprzętu i 4-ch strażaków- ratowników. Ponieważ kopalnia „Ignacy” nie była kopalnią „pożarową”, stan ten uważano za wystarczający.

W 1950 roku sprowadzono 8 nowych aparatów oddechowych typu „Lech – Gnom” konstrukcji polskiego inżyniera Hermana. Były to bardzo dobre przyrządy o całkowicie automatycznym dawkowaniu tlenu, jednak z uwagi na brak dopuszczenia do użytku służyły tylko dla celów szkoleniowych. A szkoda. Okazało się bowiem, że aparaty nowszej generacji, oparte zostały właśnie na automatycznym dawkowaniu tlenu. Dla uzupełnienia ilości aparatów oddechowych do stanu zgodnego z przepisami w roku 1953 stację ratowniczą kopalni zaopatrzono w 7 polskich tlenowych przyrządów oddechowych dwugodzinnych typu FSR – 51 a następnie w latach 1958-59 w dalszych 5 aparatów tego samego typu.

Do 1961 roku kopalniana stacja ratownicza mieściła się w starym budynku parterowym na placu drzewa. Składała się z salki aparatuowej, salki wykładowej, małego warsztatu mechanika z ładownicą lamp akumulatorowych, magazynku sprzętu i komory do przetłaczania tlenu z butli dużych do butli małych.

W latach 50-tych w polskich kopalniach węgla doszło do szeregu pożarów, wybuchów i wypadków uduszenia w atmosferze beztlenowej. W ślad za mechanizacją i elektryfikacją kopalń rosło zagrożenie pożarami egzogenicznymi. W tym samym czasie rozpoczęto budowę nowych kopalń jastrzębskich w warunkach wysokiego zagrożenia metanowego. Zaistniały również katastrofy wodne i zawałowe. W tej sytuacji wzrosło znaczenie ratownictwa górniczego. Po prostu stało się ono niezbędne.

Wydane przez Ministra Górnictwa i Energetyki Zarządzenia nr 68 z dnia 7.7.1957 oraz nr 79 z dnia 18.4.1959 nadały polskiemu ratownictwu górniczemu nowy charakter i postawiły przed nim nowe zadania. Ratownictwo górnicze nie ograniczało się już tylko do zwalczania pożaru i ratowania ludzi podczas pożaru lecz objęło również interwencję i ratowanie ludzi na wypadek innych zagrożeń w kopalni, jak odciętych wskutek zawału, kurczawki, wdarcia wody i gazów itd. Poszerzyło zatem swój zakres działania na wypadek katastrof, klęsk żywiołowych i poważnych wypadków w górnictwie.

W tych okolicznościach kopalnia „Ignacy” została zobowiązana do utrzymywania co najmniej 8 zastępów ratowniczych roboczych. Ponadto osoby dozoru dołowego w wieku do 45 lat, a było ich coraz więcej, miały obowiązek należenia do drużyny.

Dlatego w 1958 roku liczebność kopalnianej drużyny ratowniczej wzrosła do 94-ch osób, w tym 45 osób dozoru, 5-ciu mechaników aparatowych, kierownika i zastępcy, jak na wykazie – zał. nr 335. Utrzymanie gotowości tak licznej drużyny stało się uciążliwe. Z inicjatywy dyrekcji RZPW w 1959 roku w kopalniach rybnickich przeprowadzono reorganizację drużyn ratowniczych. Dla usprawnienia działalności drużyny ratownicze podzielono na wymaganą ilość zastępów „bojowych” o stałym składzie oraz na pozostałe osoby, głównie dozoru, stanowiące rezerwę ratowników.

Na kopalni „Ignacy” do 8-miu zastępów bojowych przydzielono najbardziej zdyscyplinowanych i ofiarnych ratowników z pośród pracowników fizycznych oraz zastępowych z pośród doświadczonych osób dozoru. Reszta stanowiła „rezerwę”. Osoby dozoru dołowego, nie będące ratownikami ze względu na wiek lub stan zdrowia, były przeszkolone w zakresie posługiwania się tlenowymi aparatami oddechowymi i jedynie dwa razy w roku odbywały krótkie ćwiczenie poruszania się w aparatach ratowniczych. W czasie akcji na kopalni macierzystej mogli być zatrudnieni jako przewodnicy lub fachowi doradcy dla zastępów ratowniczych.

Jednocześnie zaostrzono rygory doboru i szkolenia ratowników. Kandydaci na ratownika poddawani byli szczegółowemu badaniu lekarskiemu kwalifikacyjnemu w Ośrodku Badań Lekarskich CSRG w Bytomiu łącznie z pobytem w komorze cieplnej. Badania okresowe ratownika zgodnie z zarządzeniem nr 5 Ministra Górnictwa i Energetyki z dnia 24.1.1961 co roku przeprowadzał lekarz zakładowy a od 17.6.1963 roku lekarz Okręgowej Stacji Ratownictwa Górniczego w Wodzisławiu. Od 1958 roku kursy ratowników podstawowe i powtórkowe a od 1961 roku również kursy mechaników sprzętu ratowniczego organizowała OSRG w Wodzisławiu.

Ratownik odbywał w ciągu roku regularnie 8 ćwiczeń ratowniczych w aparatach oddechowych, w tym 6 ćwiczeń w komorze na powierzchni i 2 ćwiczenia pod ziemią. Za podstawę ćwiczeń służyły wytyczne w zarządzeniu nr 68 MG i E z dnia 7.8.1957 r i w zarządzeniu nr 79 MG i E z dnia 18.4.1959 r. Zarządzeniem nr 5 MG i E z 24.1.1961 ilość ćwiczeń ograniczono do 6-ciu w roku z tym, że po 2 ćwiczenia należało odbyć w OSRG, na powierzchni i na dole.

Ćwiczenia ratownicze, prowadzone obowiązkowo przez kierownika KSRG, odbywały się na kopalni „Ignacy” do 1959 roku w nieczynnym 200 - metrowym tunelu, wydrążonym od sortowni w kierunku szybu Kościuszko i w szybiku z tunelu do powierzchni, zadymionymi na czas ćwiczeń świecami dymnymi. W latach 1959-61, kiedy tunel był w dalszym drażeniu i brak było komory ćwiczeń, wszystkie ćwiczenia powierzchniowe odbywały się w OSRG w Wodzisławiu. Od roku 1962 ćwiczenia ratownicze w aparatach tlenowych prowadzono w przepisowo zaprojektowanej i urządzonej komorze ćwiczeń ratowniczych pod budynkiem lampiarni. Część teoretyczna ćwiczenia odbywała się w sali wykładowej i aparatuwej stacji ratowniczej.

W roku 1961 kopalniana drużyna ratownicza otrzymała nowe pomieszczenia pod budynkiem nowej lampiarni przy szybie Głowacki, zaprojektowane dla celów KSRG [zał. nr 336]. Urządzono tam, przy inwencji i wielkim zaangażowaniu mechaników aparatowych Stanisława Hołomka, Jerzego Meichsnera i Rudolfa Kustosia oprócz sali aparatuwej i wykładowej również wygodny warsztat mechanika z magazynem sprzętu i komorę do przetłaczania tlenu. Urządzono również łaźnię z natryskami, szatnię ogólną, szatnię dla zastępów bojowych z indywidualnie dopasowaną odzieżą oraz osobne biuro kierownika Kopalnianej Stacji Ratownictwa Górniczego. Urządzono obszerną komorę ćwiczeń z pochylnią i szybikiem, ogrzewaną i zadymianą, wyposażoną w urządzenia kontrolne i alarmowe [zał. nr 336].

Stacja posiadała 12 tlenowych przyrządów oddechowych roboczych typu Draeger 160A i 12 przyrządów oddechowych typu FSR – M 51, około 100 sztuk masek gumowych typu OS, zapas butli tlenowych 2-litrowych, odzież roboczą, ochronną i dyżurną dla pogotowia w OSRG, 72 sztuki własnych lamp akumulatorowych i 15 sztuk benzynowych lamp wskaźnikowych, wykrywacze gazów, telefony polowe i inny sprzęt ratowniczy [zał. nr 334]. Każdy ratownik posiadał dopasowaną i przydzieloną imiennie z numerem maskę do aparatu oddechowego.

W stacji ratowniczej znajdował się aktualny schemat przestrzenny kopalni, na którym zapoznawano ćwiczących ratowników z lokalizacją wyrobisk w kopalni. Kopalniana stacja ratownicza posiadała jeden egzemplarz Kopalnianego Planu Pogotowia Pożarowego oraz komplet aktualnych map pokładów, zabierany do bazy w razie akcji pożarowej lub ratowniczej w kopalni „Ignacy”.

W latach 1960-67 kopalniana drużyna ratownicza liczyła ponad 80 osób, w tym około 60 ratowników, 15-18 zastępowych, kierownika i 2-ch zastępców oraz 3-5 mechaników sprzętu ratowniczego. Część „bojowa” drużyny wg stanu na 1.1.1962 obejmowała 8 zastępów, kierownika i 3-ch mechaników. W tej części drużyny było m. i. 10 rębaczy, 1 cieśla górniczy, 1 rębacz szybowy, 4 ślusarzy, 1 elektryk dołowy, 4 strażaków oraz 3 mechaników - ratowników. Ta część drużyny posiadała swoją szatnię z przydzieloną i dopasowaną odzieżą roboczą oraz butami saperskimi.

Skuteczność działania drużyny ratowniczej w znacznym stopniu zależała od szybkości mobilizacji ratowników. W przypadku alarmu kopalnia powinna zmobilizować dwa zastępy ratowników w ciągu 20 minut. W tym celu w stacji ratowniczej znajdowała się ruchoma tablica orientacyjna, na której codziennie na początku zmiany aktualizowano wg markowni nazwiska ratowników będących w pracy na zmianie, na urlopie i chorobie a dyżurujący mechanik spisywał nazwiska osiągalnych w razie akcji.

Znaczki ratowników na tablicy w markowni były oznaczone czerwoną obwódką, co umożliwiało powiadomienie przychodzących do pracy ratowników o wezwaniu do akcji. Ponadto w stacji ratowniczej, markowni i u dyspozytora wywieszono spis wszystkich ratowników z aktualnymi adresami zamieszkania. Ratowników będących w pracy zawiadamiano telefonicznie a będących w domu wzywano przez gońców.

Dla lepszej mobilizacji ratowników w roku 1958 oddano do użytku dom mieszkalny dla 6 rodzin ratowniczych a w 1962 roku do 10 mieszkań ratowników na nowym osiedlu przy ulicy Morcinka doprowadzono sygnalizację alarmową, uruchamianą przyciskiem z pomieszczenia kopalnianej stacji ratowniczej.

Drużyna ratownicza kopalni „Ignacy” od lat nastawiona i szkolona była głównie do zwalczania pożaru w kopalni. Szczęśliwym trafem do 1960 roku w kopalni „Ignacy” nie prowadzono żadnej akcji pożarowej z użyciem zastępów ratowniczych. Pierwsza akcja w 1961 roku polegała na dogaszaniu palącej się taśmy gumowej w pokładzie 613/3 oddział IV i prowadzona była bez potrzeby użycia aparatów tlenowych.

Druga akcja pożarowa była prowadzona w 1963 roku przy użyciu zastępów własnych, obcych i pogotowia OSRG. Przez 10 godzin gaszono w aparatach ratowniczych stos palącego się drewna i mialu węglowego w trudno dostępnym miejscu w pokładzie 613/3 u zesyphu do szybiku Reden III.

Drużyna ratownicza brała też udział w kilku akcjach pożarowych i ratowniczych w sąsiednich kopalniach, których obecnie nie potrafię opisać.

Wymienić należy akcję ratowniczą po wybuchu metanu w kopalni „Jankowice” w 1950 roku oraz długotrwałą akcję pożarową w kopalni „Rymer”, gdzie w okresie od 22.12.1959 do 10.4.1960 roku przy gaszeniu i tamowaniu pożaru pracowało 30 ratowników z kopalni „Ignacy” przez 4309 godzin, zużywając 2160 pochłaniaczy w aparatach tlenowych. W 1961 roku dwa zastępy ratowników kopalni „Ignacy” wezwane były do pożaru w kopalni „Rydułtowy”, jednak bez potrzeby zjazdu.

Zastępy ratownicze kopalni „Ignacy” pełniły w latach 1945-58 okresowo służbę w pogotowiu ratowniczym przy Stacji Ratownictwa Górniczego w Bytomiu a następnie w Okręgowej Stacji Ratownictwa Górniczego w Wodzisławiu Śląskim. Zgodnie z rocznym harmonogramem służbę w pogotowiu w OSRG pełniły zawsze 2 zastępy z dwóch różnych kopalń, tj. 1 zastęp i kierownik z jednej kopalni oraz 1 zastęp i mechanik z drugiej kopalni, przez okres jednego tygodnia. Pogotowie rozpoczynało i kończyło się 2-godziennymi ćwiczeniami z aparatami oddechowymi w komorze ćwiczeń a w pierwszym dniu ratownicy pogotowia byli badani przez lekarza OSRG. W ramach pogotowia w OSRG Wodzisław ratownicy z kopalni „Ignacy” wyjeżdżali kilkakrotnie do akcji pożarowych w kopalni „Anna” „Dębieńsko” „Marcel” „Chwałowice” „Rymer” oraz do gaszenia palącego się metanu w kopalni Jastrzębie – Moszczenica w 1962 roku.

Współpracę kopalnianej stacji ratownictwa górniczego z innymi kopalniami na wypadek pożaru regulował tzw. plan wzajemnej pomocy kopalń. W ramach tego planu kopalnia „Ignacy” wzywała do pożaru w I. rzucie ratowników kopalń „Rydułtowy” i „Marcel”, w II. rzucie kopalń „Anna” i „Rymer” oraz obowiązkowo zastępy pogotowia ratowniczego z OSRG w Wodzisławiu Śląskim. Natomiast kopalnia „Ignacy” była zobowiązana do udzielenia pomocy sąsiednim kopalniom wg planu wzajemnej pomocy, jak pokazano w tablicy nr 197. Do 1960 roku były to kopalnie „Rydułtowy” i „Marcel” w I. rzucie a przy większej akcji kopalnie „Anna” „Jankowice” i „Chwałowice” w rzucie II. Po włączeniu się kopalń jastrzębskich obowiązek udzielenia pomocy przez kopalnię „Ignacy” rozszerzono w I. rzucie o kopalnię „Rymer” a w II. rzucie o kopalnię „Chwałowice”. Plan wzajemnej pomocy kopalń RZPW przykładowo na lata 1958 i 1960 przedstawiono w tablicy nr 197.

Służba w drużynie ratowniczej to nie tylko trudne i głośnie akcje, lecz również sumienność i samodyscyplina, odpowiedzialność i gotowość na każde zawołanie. To także żmudna, wieloletnia praca nad sobą, swoimi umiejętnościami i zachowaniem się w zespole. Opanowanie strachu i zachowań w sytuacji zagrożenia, poczucie odpowiedzialności za cudze życie i więzi między towarzyszami pracy. Dlatego tylko nielicznym odpowiadała przynależność do drużyny ratowniczej. Do takich weteranów ratownictwa można zaliczyć Jana Durczoka [1920-1945], Ludwika Gomołkę [1924-1945], Pawła Jabłonkę [1920-1937], Dominika Szewczyka [1920-1937], Wincentego Reka [1920-1935], Antoniego Musiolika [1932-1951], Feliksa Nawrata [1948-1958], Henryka Kmieciaka, Stefana Marcinka, Bronisława Napierałę, Karola Grabarczyka, Józefa Kolarczyka, Romana Reka, Wiktora Jurczyka, Gabriela Polhopka, Karola Szwedę, Bolesława Gomołę, Eryka Marynioka, Bolesława Wystyrka, Leonarda Płaczka oraz mechaników sprzętu ratowniczego Adolfa Ruma [1924-1958], Stanisława Hołomka [1952-1967] i Rudolfa Kustosia [1957-1967]. Do nielicznej drużyny w latach 1945-1948 należeli m. i. elektrycy Stanisław Bednorz i Bolesław Fonfara, górnicy Henryk Brzoza, Rudolf Porwoł, Józef Krakowczyk, Juliusz Szymiczek, Engelbert Lazar, Konrad Zdrzałek, Paweł Pawelec, Izidor Absalon, Roman Ociepka, ślusarz Wilhelm Szymiczek, strażak Alojzy Gajda oraz zastępowi Wilhelm Broza, Jerzy Szczyra, Nikodem Duda, Władysław Skowronek.

Najstarszym mechanikiem sprzętu ratowniczego, sprawującym tę funkcję do 1958 roku, był Adolf Rum [ur. w 1892 r]. Po nim funkcję I mechanika przejął Stanisław Hołomek, zastępcami na zmianie II i III byli Jerzy Meichsner i Rudolf Kustoś a rezerwowymi Maksymilian Biegański, Tadeusz Pawelec i Eugeniusz Mazelanik. Odchodzili starzy, przychodzili nowi ratownicy górniczy, jak pokazują roczne spisy ratowników, przedstawione na załączniku nr 335.

Funkcję kierownika KSRRG pełnił dodatkowo w latach 1945-46 sztygar objazdowy Franciszek Bugła, w latach 1947-50 technik wentylacyjny Kajetan Barchański a następnie do 1957 roku technik strzelniczy, sympatyczny przyjaciel i wychowawca, Edward Skowronek. Później stacją ratowniczą kierowali sztygarzy oddziałowi wentylacji inż. Ignacy Sokół [1958-59], inż. Eryk Markiewka [1960-63], inż. Bohdan Sobolewski [1964] i Stanisław Chrapek od 1965 roku do chwili jej likwidacji w 1978r.

Ambitne plany rozwojowe kopalni „Ignacy” w latach 60-tych przewidywały eksploatację pokładów grupy siodłowej w partii jejkowickiej, przypuszczalnie skłonnych do samozapalenia węgla, co stawiało przed drużyną ratowniczą nowe wymagania. To jednak już nigdy nie nastąpiło a plany upadły.

Stacja ratownictwa górniczego byłej kopalni „Ignacy” stała się w 1973 roku punktem ratowniczym kopalni „Rydułtowy” a w roku 1978 została zlikwidowana. Ratowników włączono do drużyny kopalni „Rydułtowy” a opuszczone pomieszczenia stacji ratowniczej i komory ćwiczeń po prostu zdewastowano.

Taki był koniec ratownictwa górniczego kopalni „Ignacy”.

## **12.11. Zakładowa Straż Pożarna.**

Dla zabezpieczenia przeciwpożarowego powierzchni kopalni w roku 1946 została zorganizowana zakładowa straż pożarna. Była to straż ochotnicza, licząca 34-ch przeszkolonych strażaków – ochotników, zatrudnionych na różnych miejscach pracy na powierzchni, wzywanych w razie potrzeby. Kierował nią sztygar ruchu powierzchni. Straż posiadała jedną motopompę „Silesia” o wydajności 800 l / min oraz jedną przenośną sikawkę ręczną. Do zabezpieczenia obiektów na placu kopalni służył rurociąg przeciwpożarowy Ø 80 mm z 21 hydrantami, zasilany pompą oraz 22 gaśnice płynowe, 44 gaśnice proszkowe, 16 gaśnic pianowych, 10 śniegowych i 7 tzw. tetrowych.

Utworzona z końcem 1947 roku zawodowa zakładowa straż pożarna zatrudniała 11-12 strażaków zawodowych i posiadała 32-36 strażaków – ochotników. Strażacy zatrudniani byli na dwie zmiany w systemie 12-godzinnym a zmianą dowodził szef zmiany. Na każdej zmianie była 5-osobowa sekcja strażaków zawodowych, w tym 1 strażak – kierowca i najmniej 1 strażak – ratownik. Strażacy zawodowi byli ponoć w ciągu 2-ch minut gotowi do akcji. Całością dowodził zakładowy komendant straży pożarnej. Do większych akcji należało wezwać tzw. strażaków obowiązkowych. Po roku 1950 ze strażaków obowiązkowych zrezygnowano.

Remiza strażacka z samochodem bojowym znajdowała się początkowo w budynku magazynu głównego, naprzeciw bramy głównej. Następnie została przeniesiona do budynku starej kotłowni obok odlewni metali, a w 1962 roku na plac drzewa do budynków po stacji ratowniczej.

W latach początkowych kopalniana straż pożarna nie posiadała wozu bojowego. Dopiero w 1951 roku otrzymała samochód „Ford” przebudowany w Rybnickich Warsztatach Naprawczych na wóz strażacki a w roku 1961 nowy, oryginalny samochód strażacki marki „Star”. Z kredytów inwestycyjnych w latach 1952-53 zakupiono też drabinę mechaniczną dwukołową, motopompę M-800, motocykl SHL oraz 3 aparaty tlenowe izolujące typu FSR-51.

W roku 1960 straż pożarna gospodarowała 930 gaśnicami i 1930 metrami wężów pożarniczych. Na powierzchni czynne były 33 hydranty, 81 gaśnic pianowych, 53 gaśnice śniegowe i 15 gaśnic tetrowych, co w zupełności zabezpieczało te obiekty.

Rozmieszczenie sprzętu przeciwpożarowego w kopalni zmieniało się zgodnie z obowiązującymi przepisami, jak opisano w punkcie 9.5. „Zagrożenia pożarowe”.

Działalność straży pożarnej długo ograniczała się do zabezpieczania obiektów na powierzchni kopalni. Dopiero w 1957 roku kopalniana straż pożarna została włączona do zabezpieczenia przeciwpożarowego dołu kopalni. Odtąd strażacy zawodowi zjeżdżali pojedynczo na wszystkich zmianach do kontroli rozmieszczenia i konserwacji sprzętu przeciwpożarowego, wykrywania zagrożeń i pouczania załogi w użyciu sprzętu przeciwpożarowego.

Kopalniana straż pożarna brała czynny udział w akcjach pożarowych na zakładzie i w okolicy. Np. w latach 1955-60 w gaszeniu transformatora głównego kopalni, dwukrotnie gaszono uliczny transformator oświetleniowy przy łaźni, brano udział w gaszeniu pożaru podziemnego w kopalni Rymer oraz kilkakrotnie w gaszeniu pożaru w domach prywatnych na terenie Radlina i Niewiadomia. W latach 60-tych straż gasiła palące się kopalniane zwały kamienia. Brała też udział w akcji powodziowej w Niedobczycach w rejonie zwanym Żabik.

Komendantem straży pożarnej w 1948 roku był Brunon Ulfig, następnie krótko Benedykt Cuber, w latach 1949-56 Karol Walecki, po nim jego zastępca Paweł Piechula a od 1961 roku Edmund Moric. Długoletnimi strażakami byli Alojzy Gajda, Wilhelm Bożek, Rajmund Mielimonka, Józef Walkowiak, Jurkowski, Katarzyna Pieter. Nadzór nad kopalnianą strażą pożarną pełnił Główny Mechanik oraz Inspektor Pożarnictwa w Dyrekcji RZPW.

Zasady współpracy między strażą pożarną kopalni „Ignacy” a terenowymi jednostkami straży pożarnej uregulowane zostały w 1959 roku pismem Vice-Ministra Górnictwa i Energetyki. Zakładowa Straż Pożarna miała obowiązek udzielenia pomocy poza terenem kopalni w promieniu 5 km oraz na wezwanie Punktu Alarmowo – Dyspozycyjnego Straży Pożarnej w Rybniku na każdą odległość. Wyjazd mógł również nastąpić do pożaru w sąsiedztwie na wezwanie terenowych straży pożarnych tj. Ochotniczej Straży Pożarnej w Niedobczycach i Rydułtowach lub Zawodowej Straży Pożarnej w Rybniku, na wezwanie osób które pożar zauważyły lub bez wezwania w przypadku stwierdzenia pożaru w najbliższym sąsiedztwie kopalni.

Na wypadek pożaru na powierzchni kopalni terenowe straże pożarne miały udzielić pomocy w ludziach, sprzęcie i materiałach. W przypadku pożaru na dole kopalni na wezwanie kierownictwa akcji ratowniczej straże terenowe miały udzielać pomocy jedynie w sprzęcie i materiałach na wskazane miejsce własnymi środkami transportowymi.

## 12.12. Służba Bezpieczeństwa i Higieny Pracy.

Bezpieczeństwo pracy było zawsze dla górnictwa poważnym problemem. Zwłaszcza uwydatniło się to w pierwszych latach powojennych, kiedy należało wydobywać a brak było urządzeń i narzędzi, materiałów i obudowy ale przede wszystkim kwalifikowanej załogi. Mimo niskiej produkcji i nielicznej załogi wypadki przy pracy nie należały do rzadkości. Dlatego już w 1945 roku utworzono Koła Bezpieczeństwa Pracy, których zadaniem było szkolenie załogi, analizowanie przyczyn wypadków oraz podejmowanie działań profilaktycznych. W skład Koła wchodziły osoby, mające wpływ na bezpieczeństwo pracy, a więc kierownicy ruchu górniczego i maszynowego, kierownik Biura Bezpieczeństwa Pracy i Ratownictwa, technik wentylacyjny, strzelniczy i norm, sztygar maszynowo – elektryczny i przedstawiciel Rady Zakładowej. Animatorem działalności Koła był początkowo sekretarz Koła a później kierownik Biura Bezpieczeństwa Pracy. Według posiadanych dokumentów Koło Bezpieczeństwa Pracy przy kopalni „Ignacy” istniało do końca 1949 roku. Ze względu na liczne gremium i brak konkretnych uprawnień działalność Koła była mało operatywna i mało skuteczna.

Dla załatwiania spraw związanych z bezpieczeństwem pracy utworzono w roku 1946 Biuro Bezpieczeństwa i Ratownictwa. Jego zakres działania określał Regulamin dla Kierownika Biura Bezpieczeństwa Pracy, wydany w dniu 9.1.1946 roku przez Centralny Zarząd Przemysłu Węglowego. Z braku kwalifikowanej osoby obowiązki kierownika Biura pełnił od 20.6.1946 roku Ludwik Rozmiarek, jeden z założycieli Straży Przemysłowej a następnie od 1.3.1948 do 31.12.1950 roku były nadsztygar górniczy Florian Mandrysz. W roku 1951 funkcję przemianowano na inspektora BHP i pełnił ją krótko inż. Marian Serek a następnie do końca 1951 roku stary sztygar oddziałowy górniczy Stefan Zieleźny.

Z uwagi na brak poprawy w dziedzinie bezpieczeństwa pracy w 1952 roku utworzono w kopalniach, w miejsce dotychczasowego inspektora BHP, stanowisko Kopalnianego Inspektora Nadzoru Górniczego [KING], podporządkowane funkcyjnie Okręgowemu Urzędowi Górniczemu w Rybniku. Na kopalni „Ignacy” został nim przybyły z zewnątrz Leon Nowak a po nim w latach 1953-54 Henryk Smółka. Byli oni niezależni od kierownictwa kopalni, swoje spostrzeżenia przekazywali do OUG i pełnili rolę policjanta a nie urzędnika ruchu. System ten był oderwany życia i nie sprawdził się. Zarządzeniem nr 413 Ministra Górnictwa Węglowego z dnia 3.12.1954 roku kłopotliwe stanowisko KING zniesiono a sprawy i akta przejęła reaktywowana zakładowa komórka Bezpieczeństwa i Higieny Pracy.

W 1954 roku zarządzeniem nr 274 Ministra Górnictwa Węglowego z dnia 10.8.1954 dot. zakresu działania służb BHP przywrócono w kopalniach stanowiska inżyniera, inspektora i technika BHP, podporządkowane Naczelnemu Inżynierowi kopalni. Zadaniem służby BHP było inicjowanie, organizowanie oraz koordynacja wszystkich przedsięwzięć, mających na celu zapobieganie zagrożeniom życia i zdrowia pracowników oraz poprawę warunków bezpieczeństwa i higieny pracy w zakładzie jak też sprawowanie kontroli nad wykonywaniem zadań w tym zakresie. Do obszernego zakresu dwuosobowego personelu inżynieryjno – technicznego BHP, określonego instrukcją MGW z 1954 roku należało :

1. stałe czuwanie nad przestrzeganiem przepisów o ochronie pracy oraz stosowaniem przewidzianych w tych przepisach środków zapobiegających wypadkom przy pracy i chorobom zawodowym
2. systematyczna kontrola stanu technicznego bhp w całym zakładzie pracy nie rzadziej jak raz w miesiącu
3. natychmiastowe zawiadamianie kierownika ruchu zakładu górniczego o grożącym niebezpieczeństwie dla życia i zdrowia pracowników
4. sporządzanie protokółów z kontroli, stanowiących podstawę do przedsięwzięcia środków zapobiegających wypadkom i chorobom zawodowym
5. udział w prowadzonych przez OUG badaniach przyczyn wypadków, w przesłuchaniu świadków i sporządzaniu protokółów tych dochodzeń
6. udział w prowadzeniu badań przyczyn chorób zawodowych, przesłuchaniu świadków wypadku wspólnie z zakładowym inspektorem pracy i kierownikiem oddziału oraz sporządzenie protokołu, zbieranie i zabezpieczenie dowodów
7. prowadzenie statystyki i sprawozdawczości w zakresie wypadków i chorób zawodowych wg obowiązujących instrukcji.
8. organizowanie i prowadzenie działalności profilaktycznej na podstawie przeprowadzonej analizy wypadków i chorób zawodowych
9. ustalanie wspólnie z kierownictwem ruchu zakładu górniczego warunków technicznego bezpieczeństwa pracy na poszczególnych stanowiskach roboczych
10. opiniowanie założeń do projektowanej budowy lub przebudowy zakładu pracy i urządzeń pod względem bhp
11. stałe czuwanie nad usprawnianiem stanu przewietrzania, ogrzewania, oświetlania i walki z hałasem
12. udział w opracowaniu projektów urządzeń zabezpieczających przed wypadkami oraz czuwanie nad wprowadzaniem procesów produkcyjnych zgodnie z obowiązującymi przepisami
13. udział w pracach nad dostosowaniem odzieży, obuwia specjalnego i sprzętu ochrony osobistej do warunków pracy
14. udział w naradach produkcyjnych w celu wiązania zagadnień bhp z zagadnieniami produkcyjnymi
15. opracowywanie projektów planu nakładów finansowych na bezpieczeństwo i higienę pracy
16. udział w opracowywaniu planów zaopatrzenia w zakresie bhp, zwłaszcza w określeniu odzieży i sprzętu ochrony osobistej
17. kontrola prawidłowego i celowego wydatkowania funduszy przeznaczonych na bhp
18. czuwanie nad realizacją zaopatrzenia załogi w odzież, obuwiu specjalne i środki ochrony osobistej, wydawaniem pracownikom mleka i innych środków odżywczych, zaopatrywaniu apteczek i punktów pierwszej pomocy w odpowiednie materiały, przestrzeganiu przepisów dot. czasu pracy, urlopów, zatrudniania kobiet i pracowników młodocianych
19. organizowanie i prowadzenie szkolenia wstępnego i okresowego z zakresu bhp dla robotników oraz systematycznego doszkalania personelu inżynieryjno – technicznego o zasadach bhp
20. wnioskowanie o kierowanie osób dozoru na kursy z zakresu ochrony pracy

21. popularyzowanie zagadnień bhp przez publikacje, pogadanki, odczyty, pokazy filmowe, plakaty, radiowęzeł, gazetki ścienne, wystawy i kąciki ochrony pracy.
22. współpraca z organami służby zdrowia i placówkami leczniczo – zapobiegawczymi, ośrodkami badawczo – leczniczymi chorób zawodowych, poradniami higieny pracy oraz organami państwowej inspekcji sanitarnej
23. współpraca a organami związkowymi, OUG, Urzędem Dozoru Technicznego, Stacją Ratownictwa Górniczego, instytucjami naukowymi
24. składanie wniosków dotyczących polepszenia warunków bezpieczeństwa i higieny pracy.

Znaczna część wyżej wymienionych obowiązków służby BHP przelana została w następnych latach na kierowników ruchowych komórek organizacyjnych.

Dalszą działalność służb bezpieczeństwa i higieny pracy określała Ustawa z dnia 30.3.1965 roku o bezpieczeństwie i higienie pracy.

Do daleko idących uprawnień służby BHP należało :

1. wydawanie zakazu używania narzędzi pracy i urządzeń, będących w stanie powodującym zagrożenie dla życia lub zdrowia z jednoczesnym powiadomieniem o tym kierownika danej komórki organizacyjnej
2. wnioskowanie w sprawie usuwania z pracy osób które naruszają przepisy i правила bezpiecznej pracy
3. przedkładanie kierownikowi zakładu pracy wniosków o wstrzymanie premii osobom, które wykraczają przeciwko obowiązującym przepisom o bhp, powodując wypadki lub stwarzając niebezpieczeństwo wypadku
4. niezwłoczne zawiadomienie Naczelnego Inżyniera o odmowie wykonania poleceń lub wniosków personelu Bezpieczeństwa i Higieny Pracy.

Działająca na tej podstawie służba Bezpieczeństwa i Higieny Pracy na kopalni „Ignacy” składała się w latach 1954-60 z inspektora i technika BHP, następnie z 2-ch inspektorów BHP oraz sekretarki dla prowadzenia czynności biurowych.

Funkcję inspektora pełnili kolejno Paweł Juroszek [1954-55], Jan Paterok [1955-1957], Antoni Knesz [1958-66], Karol Kozłowski [1961-67], inż. Bohdan Sobolewski [1967] a funkcję technika BHP Konrad Kocjan [1954-57] i Antoni Wesołek [1959-60].

Dużą rolę w podniesieniu stanu bezpieczeństwa i warunków bezpieczeństwa pracy był społeczny ruch pracy odegrał ruch społeczny, zapoczątkowany z mocy Ustawy z 1950 roku, powołującej społecznych inspektorów pracy. W każdym oddziale był z wyboru załogi jeden członek Związku Zawodowego Górników jako Oddziałowy Społeczny Inspektor Pracy [SIP]. Brał on udział w wizjach powypadkowych, okresowych społecznych przeglądach bhp oddziału, naradach w sprawach bezpieczeństwa i higieny pracy. Zakładowy Społeczny Inspektor Pracy objeżdżał i kontrolował okresowo miejsca pracy na dole i na powierzchni pod względem warunków bhp i składał raporty do kierownictwa zakładu i Rady Zakładowej, brał udział w komisjach powypadkowych i naradach produkcyjnych, omawiając sprawy bhp .

Kolejnym przejawem społecznej działalności w dziedzinie bezpieczeństwa pracy był społeczny ruch aktywistów BHP, powołany do życia w 1962 roku.

W każdym oddziale ruchowym z pośród pracowników o najwyższych kwalifikacjach zawodowych powołano kilku aktywistów BHP. Początkowo było ich na kopalni 82 a już w roku 1964 liczba ich wzrosła do 280 osób. Byli oni przedłużeniem działalności służby BHP pośród załogi oddziałów. Przedstawiane na kwartalnych zebraniach aktywistów problemy, zagrożenia i postanowienia przenosili oni do załogi swoich oddziałów. Równocześnie informowali o swoich spostrzeżeniach w sprawach bezpieczeństwa i warunków pracy w oddziale. Swoim przykładem i bezpośrednim działaniem interwencyjnym wzmacniali dyscyplinę bezpiecznego wykonywania pracy. Dla podniesienia tej roli nosili na hełmach odznakę aktywisty BHP.

W rybnickich kopalniach według stanu na dzień 30.6.1966 roku działało 5,5 tysiąca aktywistów BHP, jak podano poniżej.

|                      |                              |              |
|----------------------|------------------------------|--------------|
| Kopalnia Rydułtowy   | 343 aktywistów BHP - to jest | 8,8 % załogi |
| Kopalnia Anna        | 707                          | 12,2 %       |
| Kopalnia Ignacy      | 363                          | 14,0 %       |
| Kopalnia Marcel      | 782                          | 12,6 %       |
| Kopalnia Rymer       | 462                          | 13,1 %       |
| Kopalnia Chwałowice  | 542                          | 11,9 %       |
| Kopalnia Jankowice   | 642                          | 11,3 %       |
| Kopalnia Dębieńsko   | 522                          | 13,0 %       |
| Kopalnia 1 – Maja    | 560                          | 11,4 %       |
| Kopalnia Jastrzębie  | 311                          | 8,4 %        |
| Kopalnia Moszczenica | 251                          | 8,4 %        |

/ według informacji na naradzie dozoru technicznego kopalń RZPW /.

Jestem przekonany, że konsekwentna działalność aktywistów BHP miała znaczący wpływ na atmosferę i stan bezpieczeństwa pracy w oddziale. Tam, gdzie ich zaangażowanie było duże, bardziej przestrzegano na co dzień przepisy bezpieczeństwa pracy a tym samym zapobiegano powstawaniu wypadkom przy pracy.

### **12. 13. Zakładowa Służba Zdrowia.**

W początkowych latach po wojnie pomoc lekarską pracownicy kopalni mogli uzyskać tylko w przychodniach ogólnych i szpitalach miejskich. Opiekę medyczną nad załogą kopalni „Ignacy” w latach 1947-50 sprawował lekarz Jerzy Helman [Hlondowski] w przychodni w Niedobczycach. Na kopalni był tylko sanitariusz.

Pierwszy przyzakładowy gabinet lekarski uruchomiono w 1951 roku. Urządzono go w parterowym budynku u wejścia na zakład [zał. nr 327 – poz. 3a]. Gabinet został wyposażony przez kopalnię w potrzebny sprzęt i urządzenia. Lekarz przyjmował tylko w godzinach od 8-mej do 15-tej a służbę ambulatoryjną pełniło 3-ch przeszkolonych sanitariuszy, po jednym na każdej zmianie.

Po rozbudowie budynku od 1953 roku na parterze znajdowało się ambulatorium kopalniane, w którym codziennie ordynowało dwóch lekarzy na przemian – jeden w godzinach przedpołudniowych, drugi po południu [zał. nr 327 – poz. 4]. Służbę ambulatoryjną na zmianie I pełniła pielęgniarka Służby Zdrowia a na zmianach II i III felczer lub sanitariusz z kopalni.

W nadbudowanym piętrze istniała Izba Chorych, wyposażona w 12 łóżek oraz sprzęt i urządzenia, obsługiwane przez personel Służby Zdrowia. Przebywali tam niezdolni do pracy robotnicy, skierowani przez lekarza zakładowego na „wyleczenie”. Izba Chorych była postrachem dla symulantów, czym skutecznie poprawiała absencję chorobową. Izbę Chorych, jako mało przydatną, około 1958 roku zlikwidowano a ambulatorium przekształcono w Zakładowy Ośrodek Zdrowia [zał. nr 327 – poz. 4]. W roku 1960 dyżur na zmianie I pełniły tam dwie sanitariuszki Wydziału Służby Zdrowia Powiatowej Rady Narodowej. Jedna wykonywała zastrzyki, badania krwi i opatrunki, druga obsługiwała punkt apteczny i prowadziła kartotekę pacjentów, leczonych ambulatoryjnie. Przy ambulatorium czynne były dwa gabinety lekarskie, w których dyżurowało 3-ch lekarzy zakładowych, tj. do południa dwóch a po południu jeden lekarz. W budynku na piętrze czynny był codziennie gabinet dentystyczny. Dla przewozu osób chorych lub poszkodowanych i lekarzy kopalnia „Ignacy” posiadała własny samochód sanitarny „Warszawa”.

W 1961 roku oddano do użytku wyremontowany i dostosowany do potrzeb służby zdrowia dawny budynek mieszkalny zawiadowcy, naprzeciw Domu Kultury [zał. nr 331 – ZLZ]. Umieszczono w nim Zakład Leczniczo – Zapobiegawczy górniczej służby zdrowia. Były tam dwa gabinety lekarskie, gdzie na zmianie I przyjmowały dwie stałe lekarki zakładowe z odpowiednią ilością personelu pomocniczego. Na zmianie II i III oraz w dni wolne od pracy lekarze zakładowi pełnili dyżury domowe zgodnie z miesięcznym harmonogramem dyżurów. Gdy pomoc lekarska była niezbędna, wezwany lekarz lub lekarka zjeżdżali na dół do wypadku. W nowym ośrodku przyjmował też lekarz – dentysta oraz pobierano próby krwi i wykonywano ich analizę.

ZLZ przy kopalni „Ignacy” prowadził też systematycznie przez cały rok lekarskie badania profilaktyczne załogi zgodnie z opracowanym planem badań. Badaniom okresowym rocznym poddawano całą załogę, przy czym z zasady dwa razy w roku badane były kobiety i pracownicy zatrudnieni w warunkach szkodliwych dla zdrowia oraz pracownicy młodociani. Badaniom psychotechnicznym podlegali kierowcy i konwojenci lokomotyw, maszyniści maszyn wyciągowych, sygnaliści oraz maszyniści parowozów i ich pomocnicy. Ponieważ kopalnia nie posiadała własnej pracowni psychologicznej, korzystano odpłatnie z usług górniczej pracowni psychologicznej przy kopalni „Rymer” w Niedobczycach.

Tak pozostało do 1968 roku.

Służbę lekarza zakładowego przy kopalni „Ignacy” w okresie powojennym pełnili m. i. Jerzy Helman, Augustyn Psota, Bolesław Lepiarczyk, Zenon Myca, Bogumił Górka, Joachim Sosna oraz lekarki Musor – Paprotna, Anna Gawlik – Musiolikowa i Wiktoria Wilkowa.

A mówią niektórzy, że nie dbano o zdrowie górnika . . .

### 13. Rozwój gospodarki energetycznej.

W latach 1945-67 kopalnia „Ignacy” stosowała trzy rodzaje energii – parę, sprężone powietrze oraz energię elektryczną. Para energetyczna używana była wyłącznie na powierzchni, sprężone powietrze głównie pod ziemią a energia elektryczna – w kopalni i na powierzchni. Z upływem lat ograniczano stosowanie pary do napędzania maszyn a energia elektryczna wypierała sprężone powietrze.

#### 13.1. Produkcja nośników energii.

Wielkość produkcji nośników energii oraz wskaźniki ich produkcji na 1 tonę wydobytego węgla w latach 1950-67 podano w tablicy nr 198.

Produkcja nośników energii w latach 1950-67.

Tabl. 198

| Rok  | Globalna produkcja roczna |                 |                          |                                 | Wskaźnik produkcji na 1 tonę węgla |                              |                         |
|------|---------------------------|-----------------|--------------------------|---------------------------------|------------------------------------|------------------------------|-------------------------|
|      | węgla<br>[ ton ]          | pary<br>[ ton ] | spręż. pow.<br>[tys. m3] | energ.<br>elektr.<br>[tys. KWH] | pary<br>kg / tonę                  | spręż.<br>pow.<br>[ m3 / t ] | elektrycz.<br>[KWH / t] |
| 1950 | 717 496                   | 260 953         | 128 377                  | 5 508                           | 363,70                             | 178,92                       | 7,68                    |
| 1951 | 756 917                   | 276 676         | 129 075                  | 8 301                           | 365,53                             | 170,53                       | 10,97                   |
| 1952 | 807 870                   | 293 883         | 141 004                  | 12 574                          | 363,77                             | 174,54                       | 15,56                   |
| 1953 | 839 635                   | 276 000 x       | 134 980 x                | 12 750                          | 328,71                             | 160,76                       | 15,19                   |
| 1954 | 874 805                   | 257 000         | 137 000                  | 10 375                          | 293,78                             | 156,61                       | 11,86                   |
| 1955 | 948 630                   | 137 000         | 121 220                  | 926                             | 144,42                             | 127,78                       | 0,98                    |
| 1956 | 943 330                   | 142 000         | 136 000                  | 426                             | 150,53                             | 144,17                       | 0,45                    |
| 1957 | 877 300                   | 141 493         | 120 934                  | 15                              | 161,28                             | 137,85                       | 0,02                    |
| 1958 | 884 420                   | 131 919         | 115 127                  | -                               | 149,16                             | 130,17                       | -                       |
| 1959 | 936 360                   | 118 330         | 119 092                  | -                               | 126,37                             | 127,19                       | -                       |
| 1960 | 926 440                   | 134 367         | 112 379                  | -                               | 145,04                             | 121,30                       | -                       |
| 1961 | 925 200                   | 124 305         | 110 830                  | -                               | 134,35                             | 119,79                       | -                       |
| 1962 | 941 850                   | 109 488         | 90 857                   | -                               | 116,25                             | 96,47                        | -                       |
| 1963 | 966 400                   | 106 121         | 77 519                   | -                               | 109,81                             | 80,21                        | -                       |
| 1964 | 958 600                   | 105 232 xx      | 61 055 xx                | -                               | 109,78                             | 63,69                        | -                       |
| 1965 | 890 395                   | 96 332          | 51 805                   | -                               | 108,18                             | 58,18                        | -                       |
| 1966 | 886 205                   | 94 660 xx       | 45 390 xx                | -                               | 106,81                             | 51,44                        | -                       |
| 1967 | 750 578                   | 103 764 x       | 35 152 x                 | -                               | 138,24                             | 46,83                        | -                       |

Źródła : Rozszerzone założenia do GPW za 1950 r.

Wykony w planach TPF za 1951-65r

Przewidywane wykony w latach 1964 i 1966 / oznaczone x /

Wg planu rocznego z braku wykonów za 1961 i 1967 r / oznaczone xx /

W tablicy nr 199 podano wskaźniki produkcyjne nośników energii w latach 1950-56.

##### 13.1.1. Produkcja pary.

Para energetyczna i grzewcza wytwarzana była w kotłowni kopalnianej, zbudowanej w latach 1922-1924 przy szybie Kościuszek. Jednokondygnacyjny budynek kotłowni o powierzchni całkowitej 1096 m<sup>2</sup> i kubaturze 18 963 m<sup>3</sup> posiadał ściany nośne z cegły, dach stalowo – ceramiczny a podłogi betonowe o powierzchni użytkowej 690 m<sup>2</sup>.

Na poziomie posadzki były zabudowane kotły parowe, których wyloty wyprowadzone są do jednego komina o wysokości 90 m, jak wykazano na rysunku – załącznik nr 337. Wszystkie kotły posiadały mechaniczne nawęglanie, ruchome ruszty wędrownie z napędem elektrycznym oraz przegrzewacze pary do 270 – 300°C i ciśnieniu roboczym 13 atmosfer. Początkowo wszystkie kotły miały jeszcze podgrzewacze wody, które jednak z powodu całkowitego zużycia zostały w latach 1946-49 zdemontowane.

Na poddaszu budynku kotłowni zainstalowane były urządzenia nawęglające kotły, tj. napęd czepaka kubelkowego, przenośnik taśmowy i zsypy, dozujące węgiel do poszczególnych kotłów. Pod budynkiem kotłowni był wykonany korytarz dla odzūżniania kotłów, w którym przy pomocy koleb, a później wózków kopalnianych, żużel wywożono na zwały.

W ciągu lat wykonano kilka dobudówek do istniejącego budynku kotłowni.

W latach 1945-57 w kotłowni kopalni „Ignacy” zainstalowanych było 6 kotłów parowych, przeważnie starych, firmy Linke – Hoffmann, których parametry podano w tablicy nr 200. Na tych kotłach w roku 1950 wyprodukowano 260 953 tony pary.

Charakterystyka kotłów kopalni „Ignacy”  
w latach 1945-57.

Tabl. 200

| Lp. | Rodzaj kotła                       | Pro –<br>ducent    | Rok<br>budowy | Pow.<br>ogrzew. | Parametry<br>pracy |        | Wydajn.<br>[ t / h ] |
|-----|------------------------------------|--------------------|---------------|-----------------|--------------------|--------|----------------------|
|     |                                    |                    |               |                 | P [atn]            | T [°C] |                      |
| 1   | Dwukomorowy<br>skośno-rurkowy      | Linke -<br>Hoffman | 1914          | 250 m2          | 12                 | 250    | 4 do 5               |
| 2   | jak wyżej                          | j. w.              | 1915          | 250 m2          | 12                 | 250    | 4 do 5               |
| 3   | jak wyżej                          | j. w.              | 1914          | 250 m2          | 12                 | 250    | 4 do 5               |
| 4   | Stromo-rurkowy<br>systemu Garbe    | Linke -<br>Hoffman | 1921          | 410 m2          | 13                 | 300    | 7 do 8               |
| 5   | jak wyżej                          | j. w.              | 1921          | 410 m2          | 13                 | 300    | 7 do 8               |
| 6   | Stromo-rurkowy<br>systemu Stirling | Fitzner-<br>Gamper | 1928          | 560 m2          | 13                 | 350    | 11 do 12             |

Źródło : Plany ruchu na rok 1945, 1948/50, 1952/54 r

Rozszerzone założenia do GPW z 1950 r.

Ogólna wydajność kotłowni w tych latach wynosiła około 37 t / h, maksymalnie 43 t / h, zapotrzebowanie szczytowe wynosiło około 35 t / h w tym 12 – 13 t / h dla elektrowni i 23 t / h dla celów kopalni.

Kotły były zasilane wodą ze zbiornika wody kotłowej [zał. nr 324 i 324a] przy pomocy pompy tłokowej o napędzie parowym. Do zasilania kotłów używano zmiękczonej wody kopalnianej oraz kondensatu z turbin parowych generatorów i ogrzewania. Otrzymany kondensat w ilości 4-5 m3 / godz. odprowadzany był do otwartego zbiornika wody surowej przy kotłowni [zał. nr 324], gdzie po częściowym oczyszczeniu z zawartości oleju mieszany był z wodą przemysłową i pitną [zał. nr 324 i 324a]. Według GPW z 1956 roku mieszanina ta posiadała twardość całkowitą średnio 16° niemieckich a węglanową 25° niemieckich i temperaturę około 45°C. Ta mieszanina była następnie zmięczana w urządzeniu „Ba-Ra-Stu” zbudowanym w 1943 roku przez firmę Balcke z Bochum o wydajności 35 m3 / h, zużywającym około 500 kg wapna na dobę. Zmięczanie i odsalanie odbywało się w dwustopniowym reaktorze przy zastosowaniu wapna  $\text{Ca}\{\text{OH}\}_2$  i fosforanu trój-sodowego  $\text{Na}_3 \text{PO}_4$ .

Wodę surową podgrzewano przedtem do temperatury 95 - 100° C w podgrzewaczu kaskadowym. Po wejściu do I. stopnia reaktora dodawano mleko wapienne a następnie woda przechodziła do II. stopnia, gdzie doprowadzano rozpuszczony fosforan trój-sodowy i następowało odsalanie wody. Cały proces odbywał się w tzw. wodozmiękczałni przy budynku kotłowni.

Wodę z odmulinami w ilości około 100 m<sup>3</sup> / dobę odprowadzano do stawów osadniczych na północ od kotłowni. Po przejściu przez osadniki woda była kierowana na filtr, w którym znajdowała się 1,8 m warstwa żwiru a następnie przepompowywana do zbiornika wody zasilającej o pojemności 27 m<sup>3</sup>. Kiedy groble przy stawach osadniczych osiągały niebezpieczną wysokość, grożąc przerwaniem, odmuliny pompowano wprost na stożek skały przy kotłowni. W 1960 roku rozpoczęto budowę nowej stacji zmiękczenia wody.

W roku 1957 decyzją Śląskiego Biura Dozoru Technicznego kotły nr 1 i 5 tj. kocioł Linke – Hoffmann nr 3302 i kocioł systemu Garbe nr 5062 zostały wycofane z ruchu z powodu znacznych pęknięć otworów nitowych na walczakach. Z uwagi na powstały stąd deficyt pary w 1958 roku w miejsce kotła nr 1 zainstalowano nowoczesny kocioł sekcyjno – rusztowy typu OSR – 16 o wydajności 16 t / h i ciśnieniu 25 atn, wyprodukowany przez Sosnowieckie Zakłady Kotłów, jak na załączniku nr 337. Z kolei zlikwidowano dwa kotły nr 4 i 5 systemu Garbe . Tak więc w roku 1960 kotłownia kopalni dysponowała dwoma starymi kotłami wodnorurkowymi nr 2 i 3 firmy Linke – Hoffmann, kotłem nr 6 systemu Stirling oraz nowym kotłem OSR – 16 na łączną wydajność 32 t / godzinę [zał. nr 338]. Dla pokrycia normalnego zapotrzebowania w ruchu były stale 2 kotły tj. kocioł OSR – 16 i kocioł Stirling a pozostałe dwa kotły Linke – Hoffmann stanowiły rezerwę na czas naprawy lub awarii.

Następnie w ramach modernizacji kotłowni w latach 1964 i 1966 zabudowano dwa nowe kotły typu OR – 16 produkcji Raciborskiej Fabryki Kotłów o wydajności po 16 t pary na godzinę. Wyposażenie kotłowni kopalnianej w 1967 roku podano w tabl. nr 201.

Charakterystyka techniczna kotłów w 1967 r.

Tabl. 201

| Lp. | Rodzaj kotła                   | Producent              | Rok budowy | Parametry nominal |        | Wydajn. t / h |
|-----|--------------------------------|------------------------|------------|-------------------|--------|---------------|
|     |                                |                        |            | P [atn]           | T [°C] |               |
| 1   | Dwukomorowy ukośnorurkowy      | Linke-Hoffmann         | 1915       | 12                | 250    | 4             |
| 2   | Stromorurkowy systemu Stirling | Fitzner Gamper         | 1926       | 12                | 350    | 12            |
| 3   | OSR – 16                       | Sosnowiec. Zakł. Kotł. | 1955       | 25                | 435    | 16            |
| 4   | OR – 16                        | Raciborska             | 1963       | 40                | 435    | 16            |
| 5   | OR – 16                        | F-ka Kotł.             | 1965       | 40                |        | 16            |

Zródło : Plan Ruchu na 1968 r.

Z uwagi na bardzo różne parametry kotły pracowały w dwóch grupach. Kotły nr 1,2 i 3 pracowały na wspólnym kolektorze o ciśnieniu 12 atn i temperaturze 270°C.

Kotły nr 4 i 5 zasilaly kolektor o ciśnieniu 12 atn poprzez stację redukcyjno – schładzającą z 40 do 12 atn. Kocioł Linke – Hoffmann był w rezerwie.

Było to zgodne ze schematem rozbudowy kotłowni kopalni „Ignacy” z 1962 roku, przedstawionym na zał. nr 338.

W wyniku powyższej modernizacji wydajność kotłowni wzrosła do 60 t / h i po odstawieniu starej sprężarki parowej Linke–Hoffmann o wydajności 10 000 m<sup>3</sup> / h nie była w pełni wykorzystana. Dlatego w 1966 roku przystąpiono do budowy stacji wymienników ciepła [para – woda] oraz rurociągu, który dostarczałby później ciepłą wodę do ogrzewania budynków kopalni „Rymer” i Rybnickich Zakładów Naprawczych w Niedobczycach.

Stacja ciepłownicza o wydajności 31,5 Gcal / h została uruchomiona w 1967 roku. W jej 3-ch podstawowych wymiennikach ogrzewana była woda do temperatury 150°C, wykorzystując ciepło pary o ciśnieniu 12 atn i temperaturze 270°C. Po skropleniu w układzie stacji ciepłowniczej para wracała do układu kotłowni [zał. nr 338]. Specjalnym izolowanym rurociągiem, ułożonym wzdłuż linii kolejowej, stacja ta zasilala w energię grzewczą Rybnickie Zakłady Naprawcze, jak pokazano na planie - załącznik nr 339.

W roku 1968 uruchomiono również instalację grzewczą na osiedlu „B” przy ulicy Gustawa Morcinka w Niewiadomiu. Zarówno woda grzewcza jak i para, ogrzewająca wymienniki ciepła, krążyły w układzie zamkniętym.

Wytworzona w kotłowni para była używana do napędzania dwóch maszyn wyciągowych [1945-67], turbogeneratorów [1945-55], sprężarek powietrza [1945-62] oraz do impregnacji drewna kopalnianego i celów grzewczych. Doprowadzana była głównym rurociągiem Ø 300 mm napowietrznym do maszyny wyciągowej szybu Kościuszko, dalej nad drogą do maszyny szybu Głowacki a następnie do hali turbogeneratorów i sprężarek powietrza. Do tego rurociągu podłączone było również ogrzewanie parowe szybu Kościuszko oraz sieć ogrzewania obiektów na powierzchni.

Produkcja pary przez kotłownię kopalni wykazywała początkowo tendencję wzrostową i w roku 1952 osiągnęła wielkość 293 883 tony. W następnych latach, w wyniku odstawienia z ruchu turbogeneratorów i sprężarek o napędzie parowym, zapotrzebowanie na parę energetyczną stopniowo malało a produkcja pary spadała do 96 tys. ton w 1965 roku. Ilość wytworzonej pary w poszczególnych latach podano w tabl. nr 198 a wskaźniki produkcyjne za lata 1950-56 w tablicy nr 199.

Wykres ruchu kotłów w latach 1945-67 przedstawia załącznik nr 344.

Kotłownia kopalniana zużywała na dobę, w zależności od ilości wytworzonej pary i jakości paliwa, od 220 ton w 1952 roku do 84 ton różnego rodzaju węgla w roku 1966. Na wyprodukowanie 1 tony pary zużywano przy tym 240 do 275 kg różnego paliwa. Kotły opalano małowartościową mieszanką mialu, mułu i przerostów o średniej wartości opałowej 3500 do 4500 kcal / kg spalane go węgla. Skład procentowy mieszanki do opalania kotłów był różny i zależał nie tylko od typu czynnych kotłów ale również od czynników ekonomicznych i sytuacji ruchowych, jak podano w tabl. nr 202.

Skład procentowy paliwa dla kotłowni kopalni „Ignacy”

Tabl. 202

| Lp. | Sortyment węgla | 1952  | 1955  | 1959  | 1960  | 1966  |
|-----|-----------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| 1   | Miał, drobny V  | 5-7   | 4,4   | 9,5   | 20,8  | 9,5   |
| 2   | Muł             | 60-65 | 56,4  | 53,0  | 34,2  | 47,4  |
| 3   | Przerosty       | 25-30 | 39,2  | 37,5  | 45,0  | 43,1  |
|     | R a z e m       | 100   | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 |

Źródło : Plany TPF- wykonanie za 1952, 1955, 1959, 1960 i 1966 r.

Produktem ubocznym kotłowni kopalnianej był żużel kotłowy w ilości 70 do 100 ton / dobę. Początkowo odwożony był kolebami z pod kotłów w kierunku północno – wschodnim na odległy około 300 m zwał płaski i tam wysypywany.

Po uruchomieniu w 1951 roku dwutorowego wyciągu skośnego żużel i kamień dołowy dostarczano w wózkach do wywrotu przy wyciągu skośnym, wypuszczano ze zbiornika do dwóch koleb o pojemności 2 ton, które na przemian wyciągano na szczyt stożka II i tam samoczynnie opróżniano. Z uwagi na przekroczenie dopuszczalnej wysokości pochyłej wyciągu, wynoszącej 200 m, w roku 1958 rozpoczęto poziome zwałowanie żużlu i skały w kierunku północnym do lasku i starego kamieniołomu.

W roku 1967 rozpoczęto budowę tzw. stożka nr 4, do którego żużel i skałę dowożono kolejką wąskotorową z lokomotywą spalinową.

Załoga kotłowni składała się z obsługi kotłów [średnio 12 osób], odżużlania [3 osoby], zmiękczalni wody [3 osoby] i nawęglania [3 osoby] oraz zwałowania, obsługi pomp i napraw [do 11 osób]. W ostatnich latach zakres robót rozszerzono o obsługę cieplarki i utrzymanie magistrali grzewczych. Funkcyjnie kotłownia podlegała Kierownikowi Ruchu Maszynowego {Głównemu Mechanikowi} i dozorowana była przez dozór ruchu maszynowego na powierzchni.

### 13. 1. 2. Produkcja sprężonego powietrza.

Powietrze sprężone w latach 1945-60 było podstawowym rodzajem energii, używanej pod ziemią do napędzania urządzeń, maszyn i narzędzi górniczych. W kopalni służyło do poruszania zapychaczy i popychaczy wozów, napędów do rynien wstrząsanych i przeciw-motorów, wrębiarek, ładowarek, kołowrotów, pomp przodkowych tzw. kociołkowych i wentylatorów lutniowych oraz młotków odbudowy, wiertarek udarowych i obrotowych. Na powierzchni używane było do poruszania pomostów wahadłowych, zapychaczy i hamulca wozów na nadszybiu, napędu pomp tłokowych w kotłowni oraz młota kowalskiego i do podmuchu ogni kowalskich.

W 1945 roku sprężone powietrze wytwarzały 3 sprężarki [kompresory] tłokowe leżące firmy Linke – Hoffmann, a mianowicie :

1. sprężarka I o wydajności nominalnej 2200 m<sup>3</sup> / h i ciśnieniu 7 atn, dwustronnie działająca, dwustopniowa z chłodnicą międzystopniową i napędem parowym o mocy 162 KM, zbudowana w 1911 roku
2. sprężarka II o wydajności 10 000 m<sup>3</sup> / h i ciśnieniu 6 atn, dwustronnie działająca, dwustopniowa z chłodnicą międzystopniową i napędem parowym o mocy 1120 KM, zbudowana w 1917 roku

3. sprężarka III o wydajności 6000 m<sup>3</sup> / h i ciśnieniu 7 atn, dwustronnie działająca, dwustopniowa z napędem elektrycznym o mocy 680 KM, zbudowana w 1923 r.

Łączna wydajność tych sprężarek wynosiła 18 000 m<sup>3</sup> na godzinę zassanego powietrza. Sprężone powietrze tłoczone było rurociągiem Ø 250 mm do zbiornika wyrównawczego o pojemności 30 m<sup>3</sup>, ustawionego w pobliżu szybu Głowacki. Stąd rurociągiem Ø 250 mm w szybie Głowacki rozprowadzano je na poziomy kopalni, jak pokazuje załącznik nr 343. Na poziomie wydobywczym 400 m główne rurociągi o średnicy 250 i 150 mm rozprowadzały sprężone powietrze do oddziałów.

Wzrost zapotrzebowania na sprężone powietrze spowodował, że w latach 1946/47 zabudowano czwartą sprężarkę tłokową firmy Ingersoll – Rand produkcji kanadyjskiej, stojącą o wydajności nominalnej 6400 m<sup>3</sup> / h z napędem elektrycznym o mocy 640 KM a następnie uruchomiono nieczynną sprężarkę tłokową firmy Borsig o wydajności 6000 m<sup>3</sup> / h z napędem elektrycznym o mocy 820 KM. Sprężarka ta, wyprodukowana w 1941 roku, dostarczona została w czasie okupacji bez silnika i dopiero po zabudowaniu normalnego silnika o 960 obr/min i przekładni pasowej klinowej uruchomiona w 1948 r. Nominalna wydajność tych sprężarek wynosiła 30 400 m<sup>3</sup> / h, natomiast rzeczywista była nieco mniejsza.

Zapotrzebowanie na sprężone powietrze, określane w 1950 roku na 22 000 m<sup>3</sup> / h w czasie wydobywania i 16 000 m<sup>3</sup> / h na zmianie nocnej a w niedziele około 8 000 m<sup>3</sup> / h dla utrzymania ruchu pomp i wentylatorów, było więc zapewnione. Sposób rozprowadzenia powietrza sprężonego w kopalni w roku 1950 pokazano na schemacie rurociągów – załącznik nr 343.

Rodzaj i parametry sprężarek czynnych w latach 1948-58 podano w tabl. nr 203.

Parametry sprężarek powietrza w latach 1948-58

Tabl. 203.

| Lp. | Nazwa                         | Typ                 | Wydajn<br>m <sup>3</sup> / h | Rodzaj<br>napędu | Moc<br>KM | Ilość<br>obr/min | Zużycie<br>pary             | Rok<br>budowy |
|-----|-------------------------------|---------------------|------------------------------|------------------|-----------|------------------|-----------------------------|---------------|
| 1   | LinkeHoffmann<br>[ Raupach ?] | tłokowa<br>1cylindr | 2 200                        | parowy           | 162       | 130              | 2,2 kg<br>na m <sup>3</sup> | 1911          |
| 2   | Linke Hoffmann                | 2cylindr            | 10 000                       | parowy           | 1120      | 70               | 1,25 kg                     | 1917          |
| 3   | Linke Hoffmann                | 2cylindr            | 6 000                        | elektr.          | 680       | 122              | -                           | 1923          |
| 4   | Borsig                        | 2cylindr            | 6 000                        | elektr.          | 214       | 214              | -                           | 1941          |
| 5   | Ingersoll - Rand              | 2cylindr            | 6 400                        | elektr.          | 640       | 300              | -                           | 1945          |

Źródło : Rozszerzone założenia do GPW z 1950 r. GPW kopalni „Ignacy” z 1960 r.

Sprężarki poz. 1, 3, 4 i 5 zainstalowane były w budynku kompresorów, zbudowanym w latach 1900 i 1925, przedstawionym na rysunkach – załączniki nr 340, 340a i 340b. Był to stylowy budynek – hala, murowany z cegły z dachem drewnianym, krytym papą i posiadał sklepienie drzwi i okna, jak pokazano na załącznikach nr 340a i 340b. Natomiast sprężarka nr 2 o wydajności 10 000 m<sup>3</sup> / h mieściła się w murowanej hali, przyległej do maszyny wyciągowej szybu Głowacki, zbudowanej około 1917 roku.

Do chłodzenia sprężarek używano wody kopalnianej w zamkniętym obiegu, jak pokazano na załącznikach nr 324 i 324a. Ilość wody chłodzącej zależała od typu sprężarki i wynosiła :

- dla sprężarki nr 1 Linke - Hoffmann 6 m<sup>3</sup> / h
- dla sprężarki nr 2 Linke - Hoffmann 24 m<sup>3</sup> / h

- dla sprężarki nr 3 Linke - Hoffmann 22 m<sup>3</sup> / h
- dla sprężarki nr 4 Borsig 23 m<sup>3</sup> / h
- dla sprężarki nr 5 Ingersoll - Rand 20 m<sup>3</sup> / h

Wodę chłodzącą z kompresorów do 1951 roku schładzano w dwóch drewnianych prostokątnych chłodnicach wieżowych o wysokości 22 m i wydajności po 800 m<sup>3</sup> / godzinę [zał. nr 341]. Po zbudowaniu nowej chłodni kominowej rozpryskowej poprzeczno – przeciwpływowej o konstrukcji stalowej i wydajności 1500 m<sup>3</sup> / h [zał. nr 342] utworzono drugi równoległy obieg wody chłodzącej, jak pokazano na schemacie wody obiegowej – zał. nr 324 a później dwie stare chłodnie zlikwidowano.

Z uwagi na znaczny stopień zużycia złomowano w 1959 roku starą nieekonomiczną sprężarkę Linke – Hoffmann o wydajności 2000 m<sup>3</sup> / h. W jej miejsce ustawiono turbosprężarkę typu TK-175 o wydajności 8000 m<sup>3</sup> / h przy 6000 obrotach na minutę z chłodnicą międzystopniową i napędem elektrycznym o mocy 1300 KW.

W roku 1960 kopalnia „Ignacy” posiadała więc 5 sprężarek powietrza o łącznej wydajności nominalnej 36 000 m<sup>3</sup> / h, jak przedstawiono na wykresie – zał. nr 344. W wyniku dalszej elektryfikacji malała ilość i moc urządzeń pneumatycznych w kopalni a tym samym spadało zapotrzebowanie na sprężone powietrze. Produkcja powietrza sprężonego, wynosząca maksymalnie 141 milionów m<sup>3</sup> w 1952 roku spadła do 112 milionów m<sup>3</sup> w roku 1960. Ruch starej sprężarki parowej o wydajności 10 000 m<sup>3</sup> / h od 1960 roku ograniczono do minimum a w roku 1962 maszynę złomowano. Pozostały tylko sprężarki z napędem elektrycznym, jak wykazano w tablicy nr 204.

Dalsza elektryfikacja kopalni oraz instalowanie po 1960 roku przewoźnych sprężarek WEK-100 dla odległych przodków pozwoliło na dalsze obniżenie produkcji sprężonego powietrza do 52 milionów m<sup>3</sup> w 1965 roku a następnie do 35 milionów m<sup>3</sup> w roku 1967, jak podano na wstępie w tablicy nr 198.

Parametry sprężarek powietrza w 1967 roku.

Tabl. 204.

| Lp. | Nazwa sprężarki                            | Typ                   | Wydajn.<br>m <sup>3</sup> / h | Moc<br>KW | Ilość<br>obr/min | Zużycie<br>wody    | Rok<br>budowy |
|-----|--------------------------------------------|-----------------------|-------------------------------|-----------|------------------|--------------------|---------------|
| 1   | Linke – Hoffmann<br>( czynna )             | tłokowa<br>2-cylindr. | 5 000                         | 515       | 121              | 0,4 m <sup>3</sup> | 1923          |
| 2   | Borsig ( uszkodzona )                      | j. w.                 | 6 000                         | 615       | 214              | 0,4 m <sup>3</sup> | 1941          |
| 3   | Ingersoll ( czynna )                       | j. w.                 | 4 800                         | 470       | 300              | 0,7 m <sup>3</sup> | 1945          |
| 4   | TK-175 ( rezerwa )<br>/ mało ekonomiczna / | Odśrodk<br>2-stopn.   | 8 000                         | 1 300     | 6 200            | 0,7 m <sup>3</sup> | 1956          |

Źródło : GPW z 1962 roku

Plany Ruchu na 1967 i 1968 rok.

W latach 60-tych istniała już znaczna rezerwa w wydajności sprężarek. Jednak kopalnia była coraz bardziej rozległa a długość rurociągów powietrznych dochodziła do 32 km. To pociągało za sobą znaczne straty ilości sprężonego powietrza, dochodzące w 1963 roku do 25 % rzeczywistej wydajności sprężarek oraz zbyt niskie ciśnienie powietrza w odległych przodkach. Dlatego, mimo malejącego zapotrzebowania były jeszcze dwie sprężarki stale w ruchu. W ostatnich latach kopalni „Ignacy” zasilaly one urządzenia pneumatyczne na szybie, w rejonie szybów i w bliżej położonych oddziałach.

W dalszych oddziałach wydobywczych i odległych przodkach kamiennych urządzenia powietrzne zasilano z przewoźnych sprężarek WEK-100 o wydajności 10 m<sup>3</sup> / min i ciśnieniu 8 atn, poruszanych silnikiem elektrycznym o mocy 75 KW i napięciu 500 Volt. Unikano w ten sposób utrzymywania długich rurociągów oraz znacznych strat ilości i ciśnienia powietrza.

Gospodarka sprężonym powietrzem podporządkowana była kierownikowi ruchu maszynowego a bezpośredni dozór nad ruchem sprężarek pełnił sztygar maszynowy na powierzchni. Rurociągi dołowe pozaoddziałowe należały do oddziału maszyn dołowych.

### 13. 1. 3. Produkcja energii elektrycznej.

Energię elektryczną dla potrzeb kopalni „Ignacy” dostarczała w zasadzie sieć energetyczna o napięciu 20 KV Rybnickiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego. Mało znanym jest jednak fakt, że kopalnia „Ignacy” posiadała małą własną elektrownię o mocy znamionowej 2,5 MVA. Czynna była do 1956 roku i dostarczała energii elektrycznej dla potrzeb kopalni a czasem również dla innych odbiorców. Jej praca była zsynchronizowana z siecią RZPW.

W latach 1945-50 elektrownia kopalni wyposażona była w dwa turbodynamy [turbogeneratory] firmy AEG [Allgemeine Elektrizitäts Gemeinschaft] o napięciu 500V i mocy po 1000 KVA każde [zał. nr 344]. Z uwagi na duży stopień zużycia turbin ich łączną wydajność oceniano faktycznie na 1200 KVA.

Turbogenerator I. o mocy nominalnej 1250 KVA i napięciu 500V zbudowany został w 1915 roku. Prądnica była poruszana turbiną parową modelu Curtis o 3000 obrotów na minutę przy nominalnym ciśnieniu pary 10 atn. Posiadała wtryskową kondensację zużytej pary typu Westinghaus – Leblanc.

Turbogenerator II. o mocy nominalnej 1250 KVA i napięciu 500 V zbudowany był w 1908 roku i posiadał powierzchniowy skraplacz zużytej pary.

Jeden generator był stale w ruchu, drugi był w rezerwie. Obydwa agregaty prądotwórcze zasilaly bezpośrednio rozdzielnię główną 500 V na powierzchni. Rozdzielnia ta posiadała równoległe zasilanie poprzez 2 transformatory 20 / 0,5 KV z sieci energetycznej 20 KV RZPW i dostarczała napięcia 500 V dla całego ruchu maszynowego na powierzchni oraz rozdzielni 500 V na poziomie 200 m.

Przy jedno – zmianowym wydobywaniu w latach 1945-47 zapotrzebowanie dobowe na energię elektryczną wynosiło około 32 tys. KWH. W roku 1948 przy dobowym zapotrzebowaniu 43 tys. KWH około 19 tys. KWH, tj. około 40 % pokrywano z własnej produkcji. Dla uzupełnienia niedoboru energii elektrycznej i zabezpieczenia rezerwy zasilania korzystano z pierścienia sieci energetycznej 20 KV Rybnickiego Zjednoczenia PW. Np. w marcu 1948 roku kopalnia zużyła 1 212 300 KWH energii elektrycznej. W tym czasie elektrownia wytworzyła 526 500 KWH energii elektrycznej, z czego 47000 KWH zużyła na własne potrzeby a 479 200 KWH oddano do ruchu kopalni. Brakujące 733 100 KWH tj. 60 % zużycia kopalnia pobierała z sieci okrężnej RZPW. W roku 1950 energia elektryczna zasilala 110 silników o łącznej mocy 1200 KW na powierzchni oraz 21 silników o łącznej mocy 1925 KW pod ziemią.

Turbogenerator BBC [Brown – Boveri – Co] o napięciu 6000V i mocy 1500 KVA zastąpił w 1950 roku zużyty turbogenerator II, produkcji z 1908 roku. Dostarczony był w 1949 roku z kopalni „Wyzwolenie” w Chorzowie” jako używany i zabudowany próbnie w lipcu 1950 roku. Jednak w wyniku awarii zostały uszkodzone łopatki na wirniku i stojanie turbiny głównej a jego ponowne uruchomienie nastąpiło w 1951 roku, jak na wykresie – zał. nr 344.

W latach 1951-56 elektrownia kopalniana była wyposażona w 2 generatory. Turbogenerator I. firmy AEG o mocy 1250 KVA i wydajności nominalnej 1 MW, napędzany turbiną parową model Curtis, podłączony był do rozdzielni głównej 500 V na powierzchni. Ze względu na znaczne zużycie łopatek turbiny napędzającej maksymalne obciążenie mogło dochodzić do 900 KW a zużycie pary wynosiło 12-13 kg / 1 KWH tj. około 11 ton / godzinę. Turbogenerator ten pokrywał około 30 % zapotrzebowania kopalni na energię elektryczną.

Turbogenerator II. firmy BBC o mocy 1875 KVA i wydajności nominalnej 1,5 MW o napięciu 6000 V, rok budowy nieznany, napędzany również turbiną parową, zasilał bezpośrednio rozdzielnię główną 6 KV na powierzchni, równolegle z siecią RZPW. Miał on pokrywać 60 % zapotrzebowania kopalni na energię elektryczną, jednak ze względu na brak dwóch rzędów łopatek w turbinie głównej nie osiągał pełnej wydajności. Zużywał 9-11 kg pary na wyprodukowanie 1 KWH, tj. około 10 t / godz. Mimo, że maksymalna moc elektrowni wynosiła 2400 KW, z uwagi na ograniczoną moc kotłowni w ruchu mógł być tylko jeden turbozespół. Bowiem wydajność kotłowni w tym czasie wynosiła praktycznie 37 t / h z czego dla potrzeb kopalni pobierano około 23 t / h a dla elektrowni pozostawało maksymalnie 12 t / h.

Wykres czasu pracy turbogeneratorów na kopalni „Ignacy” przedstawia zał. nr 344.

Dla zilustrowania mało sensownej pracy elektrowni kopalnianej w tablicy nr 205 podano sprawozdania z pracy elektrowni w latach 1951-55.

Parametry pracy elektrowni kopalni „Ignacy”  
w latach 1951-55

Tabl. 205.

| Lp. | Wyszczególnienie                                            | Jednostka | 1951  | 1952  | 1954  | 1955  |
|-----|-------------------------------------------------------------|-----------|-------|-------|-------|-------|
| 1   | Ilość wyproduk. energii elektrycznej                        | tys KWH   | 8 301 | 12570 | 10375 | 926   |
| 2   | Zużycie własne energii przez elektrow.                      | tys KWH   | 618   | 666   | 727   | 70    |
|     | Procent zużycia własnego w produkcji                        | %         | 7,4   | 5,3   | 7,0   | 7,6   |
| 3   | Ilość zainstalowanych generatorów                           | szt       | 2     | 2     | 2     | 2     |
|     | Moc zainstalowanych generatorów                             | KW        | 2500  | 2500  | 2500  | 2500  |
|     | Moc osiągalna generatorów                                   | KW        | 2400  | 2400  | 2300  | 2300  |
|     | Moc dyspozycyjna generatorów                                | KW        | 1500  | 1500  | 1500  | 1500  |
| 4   | Wykorzystanie mocy zainstalowanej                           | godzin    | 3321  | 5028  | 4150  | 332   |
|     | Wykorzystanie mocy osiągalnej gener.                        | godzin    | 3459  | 5237  | 6916  | 553   |
|     | Wskaźnik wykorzystania czasu pracy                          | -         | 0,96  | 0,96  | 0,77  | 0,92  |
| 5   | Średnie zużycie pary przez elektrownię                      | kg/ KWH   | 10,86 | 10,20 | 9,87  | 9,79  |
| 6   | Ilość kotłów w kotłowni                                     | szt       | 6     | 6     | 6     | 6     |
|     | Wydajność zainstalowanych kotłów                            | t / h     | 43    | 43    | 43    | 43    |
|     | Przeciętna wydajność kotła                                  | t / h     | 7,16  | 7,16  | 7,17  | 7,17  |
| 7   | Zużycie węgla rzeczywistego                                 | ton       | 20290 | 31163 | 28692 | 25110 |
|     | Zużycie węgla umownego                                      | ton       | 12312 | 17286 | 16628 | 12390 |
| 8   | Jednost. zużycie węgla rzeczywistego                        | kg/KWH    | 2,44  | 2,48  | 2,77  | 2,71  |
|     | Jednostkowe zużycie węgla umownego<br>[ 7000 cal / kg ]     | kg/KWH    | 1,48  | 1,38  | 1,60  | 1,34  |
| 9   | Ilość pracowników elektrowni ogółem                         | osób      | 11    | 12    | 11    | 4     |
|     | Ilość pracowników produkcyjnych                             | osób      | 8     | 8     | 8     | 3     |
| 10  | Ilość pracowników elektrowni na<br>1 MW mocy zainstalowanej | osób/MW   | 4,4   | 4,8   | 4,4   | 1,6   |
|     | Ilość pracowników elektrowni na<br>1 MW mocy dyspozycyjnej  | osób/MW   | 3,2   | 3,2   | 3,2   | 1,2   |

Źródło : Plany TPF – wykonanie za 1951-55 r.

Zapotrzebowanie kopalni „Ignacy” na energię elektryczną oraz stopień jego pokrycia przez własną elektrownię w latach 1950 – 1956 podano w tablicy nr 206. Na przykład w 1950 roku ogólne zapotrzebowanie wynosiło 17 244 tys. KWH. Z tej sumy 5 508 tys. KWH tj. 32 % dostarczyła własna elektrownia, 11 275 tys. KWH pobrano z sieci energetycznej RZPW a 11 tys. KWH zakupiono w Zjednoczeniu Energetycznym. Z własnej produkcji sprzedano 286 tys. KWH do sieci Zjednoczenia Energetycznego, głównie do celów oświetleniowych. W dalszych latach rosło zapotrzebowanie kopalni na energię elektryczną, a znikome ilości prądu, wyprodukowane przez własną elektrownię kopalni nie miały większego znaczenia. Mimo tego elektrownia kopalni „Ignacy” nadal była utrzymywana w ruchu, bowiem przy rosnącym obciążeniu sieci energetycznej RZPW nie było można pominąć nawet nikłej produkcji elektrowni przy kopalni „Ignacy”. Dopiero po rozbudowie elektrowni przy kopalni „Anna” sprawa stała się bezprzedmiotowa.

Udział własnej elektrowni w zaopatrzeniu kopalni „Ignacy”      Tabl. 206  
w energię elektryczną.

| Rok  | Zapotrzebowanie<br>roczne w tys. KWH | Własna produkcja<br>roczna w tys. KWH | Pokrycie zapotrzebow.<br>z produkcji własnej |
|------|--------------------------------------|---------------------------------------|----------------------------------------------|
| 1950 | 17 244                               | 5 508                                 | 31,9 %                                       |
| 1951 | 19 036                               | 8 301                                 | 43,6 %                                       |
| 1952 | 19 863                               | 12 570                                | 63,3 %                                       |
| 1953 | 21 435                               | 12 750                                | 59,4 %                                       |
| 1954 | 22 721                               | 10 375                                | 45,6 %                                       |
| 1955 | 22 533                               | 926                                   | 4,1 %                                        |
| 1956 | 24 688                               | 426                                   | 1,7 %                                        |

Źródło : Założenia do GPW za 1950 r  
Plany TPF – wykonanie za 1951-56 r.

Dalsze utrzymywanie przestarzałych, niepewnych i mało wydajnych urządzeń prądotwórczych było niezmiernie kłopotliwe. Szczególnie trudne było utrzymanie ich w stałej gotowości i dostosowanie ich biegu do sieci energetycznej RZPW. Dlatego z wielką ulgą przyjęto w 1955 roku wiadomość o odstawieniu elektrowni z ruchu. Mianowicie na konferencji w Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego w dniu 6.12.1954 roku zapadła decyzja, że elektrownia przy kopalni „Ignacy” ma być odstawiona z ruchu do zimnej rezerwy. Natomiast na konferencji w Zakładach Energetycznych Okręgu Południowego w dniu 17.12. 1954 roku ustalono, że elektrownia kopalni „Ignacy” może być wyłączona z ruchu z dniem 1.2.1955 bez zagrożenia kopalni na odcinku zasilania w energię elektryczną. Decyzję podpisał sam Podsekretarz Stanu Ministerstwa Górnictwa inż. Jan Mitreğa w dniu 20. 1. 1955 r.

Na tej podstawie odstawiono z dniem 1.2.1955 elektrownię kopalni „Ignacy” do zimnej rezerwy. Jednak na przełomie 1955 / 56 roku w związku z przedłużającym się remontem turbogeneratorsa w elektrowni przy kopalni „Anna” polecono uruchomić ponownie na krótki okres czasu turbozespół BBC – 1,5 MW przy kopalni „Ignacy”.

Zgodnie z decyzją Działu Energetycznego Dyrekcji RZPW z dnia 20.9.1956 roku turbozespół AEG z 1915 roku został złomowany, natomiast turbozespół BBC odstawiony do zimnej rezerwy a w 1960 roku przeznaczony do upłynnienia.

Tak zakończyła żywot elektrownia przy kopalni „Ignacy”.

